

עומד אחד היה לו בכור שנח אמו מוטב שישם אותו בחדר אחד וינעול בעדו וימות ברעב ולא ינח בני אדם וחתך מעט מן הקרנים.

תתקכח. אם היו רואין הציבור שרוצין להרוג אחד לוקחין ממנו (א) ופורקין אותו ואם יאמר מוטב לו שיהרג משילך מעיר לעיר בסכנת נפשות ולא יהיה ספק בזה לצרכי בני ביתו אם תשאירו לי מקצת שאוכל להתפרנס או אתם תפרנסוני ואם לאו (איכה ד ט) טובים היו חללי הרב מחללי רעב ואם רוצים לעזור את אחת מעיניו או לקטוע את ידו או את רגלו ואם יקחו ממון שיש לו יכולין לפרותו וזה אומר אל תקחו את ממוני מוטב לי לסבול הצער בנופי מלמות הוא ובני ביתו ברעב והם אומרים לא כי יש פנס משפחה ובושת ופנימה לכל היהודים אמר לי הבושת ואם הבשת ליהודים יפדוני הם ועוד שאלו ראובן אמר לקהל דעו לכם כי פלוני קרובי רוצים לחפוס ואני מגיד על מעשיו הרעים אם לא תמחו בידו אם לא תגרשוהו מן העיר אם לא יתפשוהו הגוים דעו לכם כי לא אתן בעבורו לפרותו יותר מכך לא חששו לבסוף נתפס דחקוהו לתת יותר מאשר הם נותנים אמר להם הלא התריתי בכך אמרו לו אם נעזוב ולא יהיה פדוי ולך משפט הגאולה.

[ע"ב] עינייני כיבוד אב ואם.

תתקכט. בראשית רבה (א) כתיב (בראשית מז א) ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויוכח זבחים לאלקי אביו יצחק אמר ר' יהושע בן לוי חזרתי על כל בעלי אנדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה ולא אמרו לי עד שעמדתי עם יהוד' בן פדיה בן אחותו של בן הקפר ואמר לי הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך בתחילה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך בשלום הרב אמר ר' הונא בר אבא ר' יהושע בן לוי לטבריה שאליה לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש ר' יוחנן אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו וע"ג (ב) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו הנה יצחק ויעקב ואחד מבני יעקב בא לעבוד ליעקב או להאכילו או להשקותו או שום צורך ויצחק צדיק כיעקב לא יתכן שיעשה צרכי יעקב ויצחק יושב ומצפה עד שיעשה צרכי יעקב זה היה עון ליעקב וגם בן יעקב חייב בכבוד יצחק.

תתקלז. האב שבתו נשואה ועוסקת בצרכי בעלה והאב צריך לה (א) לא יצוה לבתו לעשות צרכיו כל זמן שעוסקת בצרכי בעלה ואם הבעל טוב יאמר לה לעשות צרכי האב קודם:

תתקלא. כתיב (שם מג ח) ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו גם אתה ואחר כך גם טפנו הרי האב קודם לטף כשאין לאב אבל כשיש לאב מה יעשו הטף שאין להם.

(ב) ע"ס.

תתקכה. (ב) ר"ל פודין אותו.
תתקכט. (ב) פרשה צ"ד. (ג) הרמ"א ביו"ד סי' ר"מ סכ"ד כתב ג"כ רחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו ועיין מכות י"ב א' ברש"י ד"ה ה"ג: שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כיבודו. ויש לומר דהתם כונת רש"י בשביל שהוא רוצח ואז גם בנו אינו מחויב בכבודו, ובספרי בהעלותך פסקא ע"ח: מלמד שהתנוקות קורין לאבי אביהם אבא.
תתקל. (ב) קדושין ל' ב': אשה אין ספוק בידה לעשות שרשות אחרים עליה.

תתקלא. אמרינן בקידושין (א) שאל בן אלמנה את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמר לו הנה כבוד אמך ועסוק בכבוד אביך בא לפני ר' יהושע ואמר לו כך אמר לו רבי נתגרשו מהו אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הנה אמרו אם אביו אומר השקיני מים ואמו אומרת השקיני מים ישקה את אביו ואם האב רואה שהאם כועסת על הבן עון הוא על האב שדוחק את בנו וגורם שאמו כועסת על הבן ואף הבן אם רואה שאמו מצטערת והבן יודע שיכול לפייס את אביו יפייס את אביו שלא יקפיד וכן אם יבקש אדם אחד לבן שיעשה בשבילו וצריך לו ביותר והאב מצווה לעשות דברים ואינו צריך להם כל כך ואחר כך יכול לעשות צרכי אביו יפייס אביו שימתין עד שיעשה לאותו מה שצריך ביותר ואם אביו אינו רוצה האב חוטא ורוב בנים דומים לאחי האם ובלבבות (ב) אחותי בת אבי היא לכך מותרת אך לא בת אמי לפי שדומה הזרע כאילו גוף אחד.

תתקלב. האב שמצוה לבנו לעשות לו כך וכך והנה שר או שופט או איש אחד קורא לבן ומבקש לו שום דבר עיכובא ולעשות שום דבר ואם הבן יודע שאותו השר ואותו איש הם היו אומרים לו לעשות בפני האב היה האב מצוה לבנו לעשות הפעם ולעזוב מצותו גם עתה בלא ידיעת אביו יעזוב מצות אביו ויעשה הפעם. **תתקלג.** (ג) מי שאמרה לו אמו עשה כך וכך אתה בני ולבסוף בא אביו ואמר לו כך וכך עשית מי אמר לך לעשות זה לא יאמר אמי אמרה לי כן אם רואה שכועס אביו פן יכעוס אביו על אמו ופן יקללנה נמצא שהבן גורם ומעלין עליו כאלו הוא עושה. וזהו (בראשית כו יג) עלי קללתך בני אך מן הדין לא היה לך לומר עלי שלא יקללני ואף על פי כן אני אומרה אם יצטער ורוצה לקללך:

תתקלד. (ד) הבן שבא לידו ריוח ואביו ישן זה למדנו מדמה בן נתינה (א) אבל אם בא לאביו ריוח ואינו רוצה להקיצו ונפסד ואביו כשמקיץ מצטער

[דף פ"ו] יותר שלא הקיצו והבן יודע דעת אביו ששמה יהיה כשמקיצו בשביל אותו דבר שיודע שאביו שמח על זה ויקיצו וכן שמקיצו ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה: **תתקלה.** (ה) האב שהיה חוטב עצים או עבודה אחרת והבן לומד (תהלים קיש קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך ויעשה הבן המלאכה אע"פ

שהאב עם הארץ אבל אם הבן יודע שהאב כשהוא יושב פנוי עוסק במעשים רעים כגון אם יושב בטל ילך אחר זונות או יסכסך את בני אדם לעשות רכילות מזה לזה וכיוצא באלה או ילך ויעשה מחלוקת מצוה על הבן לסורדו במלאכה כדי שלא יחטא באותה שעה ואם הבן עושה מלאכה והאב אומר לו לך ועסוק בתורה ואחשוב העצים או אעשה אותה מלאכה שאחיה עושה יעסוק הבן בתורה ואפילו בני אדם שם והבן חושב אם אני מניח את אבי במלאכה ואני אשב מה יאמרו העולם שאני מבה את אבי ואפילו לא אמר לו לך ועסוק בתורה אלא האב חס על בנו שלא יסרה ישמע לאביו וכנגד הבושת יהיה שכרו גדול ואפילו אם האב מתכוין כדי לבייש את הבן לומר הוא שוקט ואני טורח אבל אם האב רוצה שילך הבן לשחוק ולדבר עבירה אל ישמע לו (א) ואל תאמר עבירה דאורייתא אלא אפילו עבירה רבנן:

תתקלו. (ו) ואדם שיש לו בן נשוי ועומד על הגליו עד שישב אביו במקומו ויש לאביו למשא כי כשעומד גם אחרים עומדים כנגדו רשאי האב

(ב) שלי. (ג) שלי. (ד) שלי. (ה) שלי. (ו) שלי.

תתקלא. (ב) לא ב'. (ג) כן פרש"י בראשית כ"י"ב: וכת אב מותרת לבן נח שאין אבות לעכו"ם, ויעזין סנהדרין ג"ח ב'.

(א) קדושין ל"א.

(ב) יבמות ה' ב'.

תתקלד.

תתקלה.

למחול את כבודו ולא יעמוד הבן כנגדו ואם בזה שלא יעמוד גם אחרים לא יהיו עומדים כנגד אבותיהם ויקילו באבותיהם ואמותיהם אז לא ישנה את בנו מאחרים: תתקלז. (ב) בעיר אחת באו איש ובנו וצוה האב לבן כשיקרא בתורה שלא ילך על ברכיו לנשק כי היו הרבה שלא היו להם בנים וצוהו שלא ינשק ברכיו כדי שלא יהא להם עגמת נפש.

תתקלח. ומי שרוחץ בבית המרחץ ובא לשפוך מים על התנור ואביו שם ויודע שאביו אינו יכול לסבול לרוב חמימות או שום צדיק שם אע"פ שכולם אומרים לשפוך מים לא ישפוך ואם רואה הבן שאחר ישפוך יותר מאשר ישפוך ויכאב יותר או מוטב לו שהוא ישפוך ואם כן אם אמרו לבן לעשות חבורה באביו או נהרוג את אביו מוטב הוא שיעשה חבורה באביו ואל יהרג אביו.

תתקלט. כבד את אבך ואת אמך למען יאריכון ימך (שמות כ"ב) ולא שיקצרו ימך ניצד אם ליסטיין או נגבים והאב רוצה ללכת עמהם או הבן יאמר לאביו אל תלך שם פן ינוך ואל ידחוק את הבן ללכת עמו ואם הבן ירא ללכת יחידי בלילה ומתפחד מן השדים ללכת בחשך אל ידחוק האב לבן ללכת.

תתקמ. ושאלו אמר לנערו וגו' לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו (שי"א ט ה) הרי צריך הבן להזהר על דאגת אביו שלא ילך למרחוק ולא במקום שאביו ואמו רואים עליו ומצטערים עליו כי נענש האדם שגרים שאביו ואמו רואים ומצטערים עליו.

תתקמא. למה נענש יוסף ששמוהו בבית הסוהר ונתנסה באשתו של פוטיפר מפני שהיה לו לחשוב ולשים על לבו אבי עתה בצער עלי ויושב באפר (א) והוא מסלסל בשערותיו וממשמש בעיניו ועוד כשהיה ממונה על הכל היה לו לשלוח לומר יוסף בןך חי אל תצטער לכך (ב) נצטער אפרים (ג) על מאתן אלפין בניו שנהרגו (ד) ולפי שהשיב אברהם נפשות למלך סדום נשתעבדו בניו למצרים (ה) ולפי שגרמו שבטים עיניו וצער ליעקב גרמו עיניו להם מניין שמוכחים שלא לצורך שנאמר (בראשית לו י) וינער בו אביו הרי לא היה ליעקב לנער ביוסף כי מה שחלם הגיד אלא בעבור שאר בניו שיראו שאביו תופשו בזבן לכך נער שלא יצטערו אחיו ודע מיעקב שדיבר ליוסף בנערה בשביל אחיו לכך יצא ממנו ירבעם וחביריו ועוד כשברכס ברך לראובן וליהודה ולדן כמדבר פה אל פה שאמר להם שיהו ראשי דגלים לראובן (שם מט ג) כנורי אתה ליהודה (שם שם ח) אתה יודוך ליוסף (שם שם כה) ויעזרך לדן (שם שם יח) לישועתך כי דבר שלא בפני אחיו פן יקנאו וישנאו ועוד יאמרו מה כיבוד עשו אלה לאבינו מה שלא עשינו אנו ולשאר שבטים דיבר [ע"ב] כעל ידי מתורגמן (שם שם ה) מכרתיהם (שם שם טו) ויט (שם שם יג) ישכון (שם שם כא) הנתן (שם שם יט) יגורנו (שם שם כ) לחמו (שם שם כז) יטרף ואע"פ שכן עשה לדן ליוסף וליהודה ולראובן מכל מקום קצת דיבר לעצמם ועל הגדול של ראשי דגלים לא דיבר בפני אחרים כיוצא בו כן יעשה אדם לבניו.

תתקמב. (ג) אם האב והאם מתענה והבן חושב איך מבטל מהם הענויים והבן מתענה או מדבר אני אתענה אם תתענו והבן יודע שאביו ואמו עצבים על

(ב) כמול לעיל סימן קצ"ב ונכתב הוא במוקד סי' תל"ט. (ג) ע"ה.

תתקמא. (ב) כעין זה במדרש רבה בראשית פרשה פ"ד. (ג) דה"א י' כ"א, כ"ב. (ד) במדרש רבה שמות פרשה כ': ונהרגו מהם ל' רבוא. (ה) נדרים ל"ב א': כמה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו במצרים ר"י שנים וכו' שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך ופירש הר"ן שם ד"ה שנאמר: ואברהם אבינו נתנם לו. (ו) במדרש רבה בראשית פרשה פ"ד: שבטים גרמו לאביהם לקרוע כו'.

שמסקנן נפשו אבל אינו יודע באיזה ענין לבטל מאביו ומאמו התעניות אסור לו לענות נפשו ממה שאביו ואמו מצטערים בתעניתו ודוקא בתענית שאין חובה לאחרים אלא לעצמן אבל לא בשאר דברים שיש חובה לאחרים כגון שבוכים אביו ואמו יותר מדאי (פ) ואמרו (א) כל הבוכה יותר מדאי לא על מת אחר הוא בוכה אלא על החיים לכך הבנים יכולים (ג) במה שמצטערים את עצמן אבל לא בשאר דברים אבל אם רואה שאביו ואמו כועסים ביותר עליו או אין מניחין בביה בשבילו לא יצער אביו ואמו ויבקש לאחרים שימחו בידם וכתוב (בראשית לו לה) ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וגו' ויבך אותו אביו ולפי שלא שמע אליהם לכך נהרגו בני אפרים בחיי אפרים וכו' (דה"א ו' כב כג) ויתאכל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ברעיה כי ברעה היתה בביתו לפי שעל יוסף עשה אכילות יותר מדאי אחר כך לקח אשה ויבא אל אשתו ותהר אע"פ שהיה עצב על אותם שנהרגו.

תתקמג. אחד היה מתענה על אשתו שמתה והיה בכל יום מתענה והיו חפצים לתת לו אשה ולא רצה והיו אומרים לו אתה עושה עון שאינך נושא אשה ושאתה מתאבל יותר מדאי וכמה שנים ומתענה ולא חשש והיה לו בן ובת מאשתו ראשונה לבסוף (א) לבנו ולא היה לו כי אם בת ומתה הרי אם היה לו אשה אחרת איפשר שיהיה לו בנים ממנה וכתוב (ישעיה ט טז) על בחוריו לא ישמח ה' (תהלים עח סג) ובתולותיו לא הוללו.

תתקמד. כתיב (בראשית כה כו) וידו אחוזת בעקב עשו למה לא נאמר אחוזת כי אין כח לילדים לאחוז ביד עד שיהיו בן חצי שנה וכן היה לו בבטן שני (הושע יב ד) בבטן עקב את אחיו ומניד לנו חסידותו של יעקב כי כשראה שעשו שיחת רחמיו אמר אם יצא אחי ולא אצא אני מיד אחריו הרי הרחם סתום וכשאני יצא יתרחב ויהיה כאב וצער לאמי על ידי לידתי אלא בעוד הרחם פתוח אצא ולא תכאב לידתי לאמי (א) וזכר יעקב והיתה רבקה אוהבת אותו ועשו ששיחת רחמיו לא אהבתהו (ב) כל כך.

תתקמה. ראה כמה הראשונים היו מכבדים את אבותיהם (א) שהיה עשו לוקח בגדיו החמודות ולובשם כשמשמש את אביו והיו מקושרים בבשמים כדי שיהנה יצחק מן הריח ומנהגו של עשו היה כשהולך לצוד היה מביא עמו הרשת וכלי הציידים וקשטו מפני אריה טורף אבל לא היה יצחק אוכל אלא אם כן נלכדו על ידי רשת ולא כמו עתה שצדין על ידי כלבים שנושכין והורגין שא נא כל כך רשת לתפוש החיה בחיים ואם היה מצליח בצידו היה עשו מתקן מאכל טוב לאביו ולובש בגדים חמודות ואותו יום היה עושה מאכל טוב ליצחק והוא שאמר יצחק ראה הקב"ה ריח בני טוב כריח בגדים שרגיל ללובשם ביום שמצליח בתפיסת צידה בשדה אשר ברכו ה' פירושו ביום אשר ברכו ה' לעשו או היה רגיל בבגדים של ריח והיום אני מריח ריח אותם בגדים הרי מוכיח שהוא עשה בו הצלחה.

תתקמו. והבאתי עלי קללה ולא ברכה (בראשית כו יב) כי לא יתכן ולא יכשר לומר (א) והבאתה עלי מפני כבוד (צפניה ג יג) שארית ישראל וגו' ולא ידברו כזב

(ב) ע"כ מ"י ט"ז (ג) מקום חלק כ"ו.

תתקמב. (ב) מועד קטן כ"ז ב'.

תתקמג. (ב) אולי צ"ל מת בנו.

תתקמד. (ב) הלשון משובש וצ"ל: וזכרה רבקה זאת והיתה אוהבת אותו. (ג) אולי צ"ל: כמו

כך ומוסב על שלמטה: ראה כמה כ"י.

(ב) בראשית רבה פרשת ס"ה.

תתקמה. (ב) ר"ל שהיה ליעקב לאמר והכאת כלומר לאמו.

תתקמו. (ב) ר"ל שהיה ליעקב לאמר והכאת כלומר לאמו.

אלא כשבאין לאדם שני דברים ולא יוכל לעשות שניהם וכבת אחת יבואו לידו יקיים הגדול וירחה לקטן כגון אם יחפצו להרוג איש יצפנוהו בכית ויאמר אין עמי כגון רחב הזונה כן יעקב שיקר לקיים מצות רבקה ויבא אליו הברכה כי הוא ראוי ולא עשו וכן (ב) דוד לאכיש אל נגב יהודה וכן אלישע אמר (ג) (מ"ב ו יט) לא זה הדרך ולא זה העיר. דבר אחר לא שיקר יעקב אלא דיבר דבר שמשמע ב' [רף פ"ז] דברים (ד) אנכי יעקב עשו בכורך הוא (ה) כמו אברהם אמר על שרה (בראשית יב ב) אחותי היא בני בנים הרי הם כבנים הרי בת אחי כאחותי וכתיב (שם יג ח) כי אנשים אחים אנחנו וכן שמואל בעגלת בקר וכן עשה יעקב ויצחק חישב כי בעבורו אמר והמענות מעצמו מותר כדאמר בשחיטת חולין (ו) איהו ראמיעה אנפשיה וזהו (שם כו לה) בא אחיך במרמה ואמר עשו (שם שם לו) ויעקבני ולא אמר כי שיקר אותי ומה שאמר (שם שם יט) ואכלה מצדי אין זה שקר כי ינע ורץ אחר נדיים לתופסם כי גם לחם נקרא צדה שנאמר (יהושע ט יד) ויקחו האנשים מצידם ועל דעת זה דיבר ומה שאמר (בראשית כו יט) עשיתי כאשר דברת אלי כי פעמים רבות צוהו וקיים דבריו.

תתקמז. (ז) ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה (שם שם לב) למה לו לכתוב לא היה לו לכתוב אלא (שם שם לג) וימכור את בכורתו ליעקב ולמה יש לכתוב מה שחשב עשו אלא שלא תתמה למה נתן הקדוש ברוך הוא ממשלת רב לבני עשו לומר (א) שתדיר בשביל אביו הולך למות למקום סכנה בין החיות כדי לצוד לאביו וממנו למד יוסף כשאמר לו יעקב (שם לו יג) לכה ואשלחך אליהם היה יודע ששונאים לו אלא אמר עשו הולך תדיר למקום סכנה כדי לצוד ציד להביא לאביו ואבי שלחני לראות את שלום אחי ואת שלום הצאן שהוא חיות של אבי ובני ביתו כל זה נכתב כדי להודיע לישראל איך לטרוח כדי להביא פרנסה לאביהם ואיך יהיו זהירים לעשות מצות אביהם.

תתקמח. (ח) אם תראה בני אדם רשעים שמקילים את אביהם ואת אמם ומצליחים דע כי לרעתם כדי שיהא עונם נדוש וכן יש רשעים שכשעושים עולה מרויחים ומצליחים וכשעושים ביושר לא יצליחו כדי שיהא עונם נדוש לכן שעה משחקת להם כדי להפרע מהם לבסוף או בניהנם או ממש יהיו נפרעים וזהו שאמר (תהלים ד ה) נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו אם למכעיסים שראויים לפורענות כך שלווים ושקטים כל שכן לצדיקים לעתיד לבא:

תתקמט. (ט) כתיב (שם קלג א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד אחיים ג' בנימטריא בנים שני אחים או אב ובניו שהם בקטטה אע"פ שהבן עובד לאב ומכבד את אביו כיון שהם בקטטה ובכעס וכן הרב ותלמידו אע"פ שלומדו תורה כיון שמתקוטטים יחדו מוטב שלא יהיו יחדו מפני שמצעריו ואל תאמר מפני שהאב שמצטער והרב מצטער אלא אפילו הבן מצטער על ידי האב כיון שאינן יכולים לסבול מוטב שיפרדו:

תתקנ. איש שיש לו אשה רעה לא ידור עם אביו ועם אמו פן תהיינה מורת רוח לאביו ולאמו ואם יכנום עבד ושפחה לכיתו לא יכנים אותם שמורדים

(ה) שם"ח. (ז) שם"ח. (ג) שם"ח.

(ג) שמואל א' כ"ט. (ג) מלכים ב' ד'. (ד) כן פירשו רש"י והראב"ע שם. (ה) כן פירש"י בסנהדרין ב"ח ב' ד"ה אלא (ו) צ"ד ב'.

תתקמז. (ה) כן פ"ה הבוצר עוללות שם שמה שאמר עשו הנה אנכי הולך למות הוא בשביל שהולך למקום סכנה, והפירוש הזה הביא מדעת עצמו. והמזרחי פירש הנה אנכי הולך למות ברעב והקשה דא"כ היה לו לומר הנה אנכי מת? אבל לפי פירוש רבנו גיחא.

באביו ואמו והמתלוצצים בהם (א) וכשיקצוין עמהם יהיה תחילה שיעשה מה שיצוה אביו ואמו.

תתקנא. ב) האב המצוה לבנו לקחת בת בנו או בת בתו והוא אינו חפץ בה וירא אם יקחנה שישנא אותה או ירא שמא לא יוכל להתאפק מלחטא בנשים ואע"פ שישנא אותה הרי עושה דבר גדול בשביל אביו ואמו ואביו ואמו חוטאים שדוחקים אותו ליקח אשה שאינו אוהב אותה ואם יודע האב שהבן עצל מאד ויודע האב שאם מצוה לבנו לעשות לא ימנע מלעשות חוטא האב שדוחקו לעשות ואם רואה הבן שהאב יותר שמח שיאמר לו הבן תעשה זה כגון אם הבן הולך יחידי בלילה והאב צעור על זה והאב שמח שיאמר לו הבן תלך עמי או יאמר הבן לאביו אם תחפוץ תלך עמי וכל כיוצא בו ובלבד שלא יאמר לאביו בפני העולם שלא יאמרו הבן משעבד את אביו ואם רוצה האב שיאמר לו בפני העולם רצון אביו יעשה:

תתקנב. ג) מי שיש לו אב או אם בעלי מחלוקת וכן אשתו טוב שיאמר לאשתו שישתוק ואם יאמר לאשתו שישתוק היא תהיה במחלוקת עם בעלה ולא תשמע לו בתשמיש המטה מוטב לו לשתוק (קהלת ג ז) עת לרבר כשנשמעים דבריו ועת לחשות כשאין נשמעים הרף מאף ועוזב חימה אל תיזקק בין שני כעסנים אם רואה אדם שאשתו ברגנות וכעס ואם משמש עמה בעורו משמש תדבר כעסים אע"פ שאין הכעסים עמו אלא על אחרים מוטב שלא ישמש כי הולד לא יהיה טוב:

תתקנג. ד) אם האב והאם מצוים לכן שלא יקח אשה [ע"ב] כדי שיעבוד להם זה לא יתכן אלא יקח אשה ויהי אצלם ואם אינו מוצא אשה במקום שאביו ואמו שם ואביו ואמו זקנים וצריכים מי שיעבוד להם או לא יצא מן העיר ואם אינו יכול להרויח אלא כדי להספיק צרכי אביו ואמו ואם יקח אשה לא יוכל להספיק לאביו ולאמו או ישמע לאביו ולאמו ואם אביו ואמו בעלי קטטה ויש לו אשה ויודע שעל חנם מתקוטטים והדין עם אשתו לא יתכן לכעוס על אשתו כדי לעשות נחת רוח לאביו ולאמו ואם עשיר הוא ויש לו מי שיעבוד לאביו ולאמו או יוכל ללכת אל עיר אחרת ליקח אשה ואם רואה אביו או אמו שבנות הארץ רעות והבן רוצה לקחת משם אשה והאב מצוה לו שלא יקח חוטא הבן אם יקח שהרי יעקב שמע ליצחק ולרבקה אבל אם טובות ואחיה טובים ויש רעות שאחיה רעים ורצו לתת לאב ולאם ממון שיעסקו שיקח אשה מהם והטובים אינם רוצים לתת לאב או לאם שום דבר והאב והאם מצוים לו לקחת בת מי שנותנים להם ממון והבן אינו רוצה ליקח אשה אלא מן הטובים אע"פ שנועסים עליו אביו ואמו לא שמע אליהם (א) כיון שעושיין עמו שלא כהונן:

תתקנד. ד) איש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט ג) הרי תיראו כתיב לאחר אביו (א) מיד ועוד תיראו לשון רבים ולא אמר תירא כדי לסמוך מורא בין אם לאב ובין שבתות וכאלו לאיש ולאמו ולאביו לשלשתן אמר תיראו ואת שבתותי תיראו שהאם והאב בכלל תיראו שלא יכעיסו את הבן כל כך שלא יוכל

(ב) מקס"ג. (ג) מקס"ג. (ד) מקס"ה.

תתקנ. ב) מ"ל חז"ל שבועות מ"ה ב': שתיים קצצת לי.

תתקנג. ב) יעוין שו"ע י"ד ס' ר"מ סכ"ה.

תתקנד. ב) תיבה זו יש למחוק וכונת רבנו שהיה לו לכתוב איש תיראו אמו ואביו.

הבן להתאפק עד שימרוד בהם אמו ואביו תיראו ואת שבתותי (ב) מכאן אמר יהודה הראשונים לא היו משמשים מנותיהן לא כליל ראשון ושני ושלישי בשבוע פן יולד בשבת ויבא לירי חילול שבת כי האשה יולדה ברע"א כמנין הריון וקריאה או ברע"ג כמנין ב"ר בסני' ולפי שהיו נוהגים כך היו זרעם צדיקים זהו שנאמר איש ואמו אביו תיראו ואת שבתותי לכך בענין שבת שלש שלש בויכלו שלש מלאכתו שלש יום השביעי שלש אשר עשה ברא בעשרת הרבות שלש יום השבת וכן במשנה תורה כנגד שלשה ימים שהיו נוהגים מלשמש כל זה אליבא דרב יהודה שהיה אומר יולדת לתשעה אינה יולדת למקושעים שלשה תקופות הן רע"ג לבר. מ"ז שעות וחצי הנשארים לכל תקופה וכן להנות בתורה שלשה תקופות (ג) מ"ז באב של חמה עד ט"ז באייר של חמה וזהו שנאמר (תהלים יט ז) ותקופתו על קצותם כלומר הסר תקופת ימים והשאר אין צריך לעסוק יומם ולילה אם לומר כל היום בתמוז (ד) אינו מחויב ללמוד כלילה כי יום ארוך הוא יעסוק בתורה יומם ולילה לכך אותיות של תורה ותה"ד וכתוב (הושע ד ו) ותשבת תורת אלהיך אשכח בניך גם אני וכתוב (שם ט יב) ושכלתים (שם שם יא) מבטן ומהריון:

תתקנה. (ט) איש אמו ואביו תיראו תירא לא נאמר אלא תיראו לאב ולאם מזהיר שאם בא האיש לכלל איש שיראו פן יכזהו ופן יקללוהו עד שיענה להם ויקללם ויכס ועוד לאב ולאם מזהיר שיתאפקו לשמש מנותיהם בשלש לילות הראשונות פן יולד בשבת (א) אליבא דרבי יהודה:

תתקנו. (י) לא מצאנוהו שניא כח (איוב לו כג) לא הכביר עול המצות על ישראל ואם תאמר גול ועריות אפילו אם לא נכתבו דין הוא לשמרום שאם לאו לאו קיום העולם שהרי האילים והתרנגולים בשביל הנקבות מכים זה את זה כך היו בני אדם עושים היו הורגים זה את זה כך לא יצוה האב לבנו דברים הקשים וכבדים עליו לעשות וכן הרב לתלמיד פן ימנע מלעשותם ונמצא מחטאו ולא יתן אדם לבנו ממון הרבה בחייו שמא יעבדוהו ויכבדוהו בשביל הממון ולא לשם שמים:

תתקנו. (י) האב שמצוה לבנו מעשים מה שחפץ שיעשה תחלה יאמר לו באחרונה שהרי מלאכת המשכן נאמרה לו לגשה תחילה ושמירת שבת באחרונה ומשה הקדים לצוות את השבת תחלה (א) ורוד צוה תחלה על יואב כי היה סבור שלא יוכל שלמה ליואב ונתנלגל שנפטר אדוניו על ידי שאחו בקרנות המזב. ועשה יואב כן אילו היה יודע ששלמה יחייבהו על אבנר ועמשא היה כורח:

(b) תק"פ. (ג) תק"פ. (א) תק"פ.

(ג) נדה ל"ח א' ולפנינו הוא (ר' יהודה) אמר כחסידים הראשונים. (ג) בבא בתרא קכ"א ב': כבא דמוסיף יוסף. ועיין שם בנמוקי. ועיין מ"ג א' ר"ל"ח סק"א וכו' ד' ס' רמ"ז ס"ג. (ד) בתרגום איכה ב' י"ט: עסקו במשנה כלילא וכעין זה בתנחומא תשא י"ט: היה לומר תורה כיום ופושט אותה כלילה בינו לבין עצמו למה אלא ללמד לישראל שהיו יגיעים בתורה כיום וכלילה וביקשם תשא רמז ת"ז: בשעה שהקב"ה היה מלמדו מקרא היה יודע שהוא יום ובשעה שהיה מלמדו משנה היה יודע שהוא לילה. וגם הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ג: אע"פ שמצוה ללמוד כיום וכלילה אין אדם לומר רוב חכמתו אלא כלילה. ועיין חובות הלבבות פ"ו משער אהבת השם מה שכתב לענין תפלה ואמרו בעירובין ס"ה א': לא איברי לילא אלא לגרסא. ובמדרש שמואל פירשה ה': אין גרונה של תורה אלא כלילה שנאמר קומי רוני כלילה. וכעין זה בתמיד ל"ב ב' ועיין במספחת לר"י עמדין מה שהשיג על הזוהר ויקרא כ"ג א': רצותא כלילא הוא יתיר מבוממא שהרי בכבלי עירובין ס"ה א' אמרו: דאמרי ליה לר' זירא מחדיין שמעתתך אמר להו דיממא נינהו.

תתקנה. (b) ברכות כ"ב א': כדי שלא יהיו ת"ח מצוין אצל נשותיהן כתרנגולים, ועיין עירובין ק"ב ב' תרגול מפיס כו'.

תתקנו. (b) ר"ל ושלמה הרג את יואב תחלה.

תתקנח. (ב) וכן החלומות שאדם רואה באחרונה קרוב להיות תחלה ומה שרואה בתחלת הלילה יתקיים באחרונה :

תתקנמ. (ג) יעקב שיודע שבניו בני מריבה לא יגרום שיבואו לידי מחלוקת בעבור הירושה [דף פ"ח] יחלוק בחייו וימנה אפיטרופוס על שלו בפני עדים כדי שיהא שלום לאפיטרופוס ולזרעו וכתוב (משלי יד לב) והוסה במוחו צדיק (שם יג כה) צדיק אוכל לשובע נפשו בשבת ויום טוב :

תתקס. (ג) ראה כמה תעניות וצומות ובכי ותחנונים אדם עושה כשבנו חולה כי מרה נפשו על בנו וכל שכן שהיה לו לעשות בעשותו דבר עבירה שהוא אובר טובה נפש לעולמים :

תתקסא. (ד) לאדם שיש לו בנים ומתקוטטים יחרו כשהן קטנים אם אהוב לו אחד מהן ביותר והאהוב ביותר פושע לא יעזור לו אלא יעזור בו ויכתו ויסדרו ואם הגדולים מכים זה את זה הגדול לגדול או הגדולים לקטנים לאחיהם ולאחיותיהם לא יוכל האב לומר להם תבנו או תכו אמכם וכן כשמקללים זה את זה לא יאמר תקללו אותנו או אותו או אותי על מנת כן שלא תכו ולא תקללו אותי ואותנו ואחיכם ואחיותיכם אף על פי שיותר שמה האב שיקללו אותו אינו רשאי לומר להן כן ואינם רשאים לעשות לאביהם ולאמם כן :

תתקסב. (ה) כתיב (שם א ז) יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזה מה ענין מוסר לראשית דעת וסמך לו (שם שם ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אבך מן הדין לא היה לאהוב הבנים אלא מעת שהבנים נכנסים ביראת ה' שנאמר (שם ח יז) אני אוהבי אהב שהרי אם אדם אוהב נופו של זרעו כך אוהב הכלב את גוריו וכל הבריות ועל זה נאמר (קהלת ג יט) ומותר האדם מן הבהמה אין אבל אם אדם אוהב רעת בניו לשם שמים כגון אם הולך בנו או בתו בחושך או במקום שייראה מהם שלא יהא תקנת נופם אומר לעבדו או לשפחתו ללכת עמם או הוא בעצמו ילך עמם פן יגזק הנוף ופן יבא הנוף לידי נזק ויותר צריך להיות נזהר מדעת בניו ובנותיו פן יחטאו במעשיהם ובנופם כהרהור לבם שנאמר (איוב א ה) כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם :

תתקסג. (ו) כל המצות יקבל עליהם שכר האדם אפילו מצות של אחרים כגון מי שלא ראה אביו ואמו בעומרו על דעתו היכן מצות כבוד אב ואם ויש לו זקן וזקנה הרי יקיים בהם וכן אם לא ראה אם יש לו אחים גדולים ממנו יכבדם ויכבד צדיקים שנאמר (תהלים טו ד) ואת יראי ה' יכבד כענין שהיה לו לכבד אביו ואמו ושבת בכסות נקיה וספרים יפים בתיקון יפה ורכותיו יכבד ויראה מהם. ומחכמים כענין כיבוד אב ואם ומורא את אב ואם. ויכבד את הגדולים אותו ואת מוכיחיו הרי מעלין עליו כאילו קיים כבוד ומורא לכך (א) היו קורין לאלישע אבי אבי ואלישע לאלהיו אבי אבי כי היה מקיים בו מה שמחוייב לאביו אבי בכיבוד אבי במורא :

תתקסד. (א) מעשה באדם אחד שהיה מכבד את אביו ביותר ומטחינו ברחיים פעם

(ב) תקס"ח וכפול לעיל כ"י ס"י ע"ץ. (ג) תקס"ט. (ד) שמו"ד וכפול לעיל ס"י ע"ע. (ד) תקע"ב. (ה) תקע"ז וכפול לעיל כ"י ס"י ע"ע. (ו) ע"ע.

תתקסו. (ב) צ"ל : היה קורא אלישע אבי אבי.

תתקסד. (ב) כעין המעשה המובאה בירושלמי פאה פ"א ה"א יעו"ש מובא ברש"י ותוס' קדושין ל"א א'.

אחת רצה להכותו אדם אחר בא בנו והיה ממתניו. אמר הכן בא ושתון ואני אלך ואקבל המכות והלך וקיבל ונמצא שכן זה יבא לעה"ב.

תתקס"ה. (ב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא י"ב) (א) ואפילו זקנה (ב) ואף נשים תקומנה אבל כבוד של נשים ונערים להחבא שנאמר (איוב כ"ח) ראוני נערים ונחבאו וכתיב (תהלים מ"ד) כל כבודה בת מלך פנימה: **תתקס"ו. (ג)** הזהר בכבוד זקן שכן כתוב נגד זקיניו כבוד ואם תראה זקן ובחור אף על פי ששניהם בחיבה יחדו ואפילו האב והבן אל תחליש דעת הזקן לשאול מן הבן לפני האב שהרי כל זמן שהיה אברהם קיים לא מצינו שדבר הקדוש ברוך הוא עם יצחק וכל זמן שיצחק קיים לא דבר עם יעקב אבל כשיצא יעקב משם דבר עם יעקב שאם היה מדבר עם יעקב בהיותו עם יצחק או עם יצחק בהיותו עם אברהם יאמר שמוס פסול מצא בוקן שהרי איש אלהים שבא מיהודה לאחר שאכל ושתה דיבר (א) עם הנביא שהשיבו ועמו לא דבר (ב) אלא במעמד אביהם (ג) ועם יהושע במעמד משה (ד) ועם קין לרעתו אבל באבות לא פסל את הזקן מפני הבן ומשה (במדבר י"ז) ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם בזמן הזה שאין דברים שהיו נוהגים בזמן [ע"כ] שבית המקדש קיים הרי בעשרה שבטים לא היה מוכח ולא כהן כי הוניהם ירבעם וכתיב (מ"ב ד' מב) ויבא לאיש האלהים לחם בכורים (ה) וכי בכורים היה מביא אלא אותו האיש היה משער שדהו ואלו היו רשאים לעלות לירושלם אילו היו כהנים ולוים שם ישער כמה היה נתן חלה תרומה מעשר ומנחה קרבן מחצית השקל ונתן ממנו לאיש האלהים לכן הזכיר כאן איש האלהים וזהו (תהלים מא ב) אשרי משכיל אל רל ביום רעה ימלטהו ה' (משלי נ' ט) כבד את ה' מהונך ומראשית תביאותך:

תתקס"ו. (ג) כבד ה' מהונך ולא כל הונך המכונה אל יבנו יותר מחומש הנה אמרו שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם הרי אם יושבים בסעודה הרב והתלמיד יתן המאכל תחלה לפני הרב ויתן המוכתר ואם אביו ורבו יושבים ולמד מרבו יותר מאביו יקדים לרבו ואם שקולים שלמד מזה ומהו יקדים לאביו ואם אביו משכיר לו רבו ולא הרב מלמדו אלא בשכר נמצא (א) הרב קודם ואם אביו לימדו יותר תורה אף על פי שאביו קודם ויודע שרבו יכעוס אם לא יקדים לו ואביו לא יכעוס יקדים את רבו ואם שניהם כועסין ויכול לרצות האחד . . .

תתקס"ז. אם יש דליקה בעיר מוציא תחילה מבית רבו ואחר כך מבית אביו ואם יש ספרים בבית אחר ובבית אביו או רבו מעות מוטב להציל את הספרים ואם אביו מפרנסו הרי מוציא תחילה מבית אביו ואחר כך מבית רבו כי שלו קודם לכולם (א) היכי מכריזין אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישראל לבני חילא ונימא נפיל טריפתא לבני חילא לא זבני הא קא מטעי להו איגוהו הוא דקא מטעי נפשיהו כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא למחזא ורבא ורב ספרא הוה אתו לסיכרא פגעו אהדרו הוא סבר לאפיה הוא דקאיתו אמר להו (ב) איצטעור רבנן ואתו כולי האי אמר ליה רב

(ב) מקצ"ט. (ג) מקצ"ט.

תתקס"ה. (ב) הרב בעל בית יהודה סי' כ"ח כתב: הרב פשוט שכל מיני כבוד שיש לעשות לאיש יש לעשות לאשה. (ג) הביא הגר"ש נאטאנוואה ד"ל בהנהגותיו ליו"ד סי' רמ"ד סק"א.

תתקס"ו. (ב) צ"ל דבר הקב"ה עם כו'. (ג) בראשית ט' ח' ואין למחוק חמש תיבות אלו. (ג) דברים ל"א וי' ט"ז. (ד) בראשית ד' ו'. (פ) כעין מה שאמרו כתובות ק"ה ב'.

תתקס"ו. (ב) צ"ל האב ודין זה מובא בשם רבנו ברמ"א ביו"ד סי' רמ"ב סל"ד. **תתקס"ז.** (ב) חולין צ"ד ב'. (ג) לפנינו: למת להו לרבנן דסרוח ואתו כולי האי.

ספרא אנו לא הוו ידעינן דהוה קאתי מור אי הוו ידעינן מפי הוה מרחינן (ג) השתא מיהא לדעתא קאזלינן אמר ליה רבא אמאי תימא ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה (ד) ומי לא הוה מטעינן ליה איהו דקמטעי לנפשיה מאילו דברים לומדים אנחנו הרבה, תלמיד חכם שיש לבא בעיר יצאו טובים לקראתו דאחלישתיה לדעתיה (ה).

תתקס"ט. (ב) אדם חשוב ימעט הלכו בפי בני אדם שיושבים כי יעמדו בפניו וכן אם כבר יושבים והוא יודע שיעמדו ויאמרו לו שב במקומי (א) לכן נאמר (ויקרא יט לב) זקן ויראת ואם יכבדו צדיק אחד יחשוב שמא קבלתי מוכותי שקיבלוני ואל (ב) ירד אחר הכבוד שלא כל מעשיו ומחשבותיו יהיו לשם שמים ויגדל כבודו בעולם הזה ולעולם הבא (ג) רבי יוסי ברבי בון בשם רבי הונא ברבי חייה בא וראה כמה גדול כהן של עושי מצות שמפני זקן אין עומדים בעלי מלאכה בשעת מלאכתו ומפני עושי מצות עומדים אמר רבי יוסי בר בון אילו דקיימא מקמיה מיתא לאו מקמיה אינון קיימי אלא קומי אילין דנמלון ליה חסד אפילו עס הארץ נושאת המת או עוסקין במצוה יש לעמוד כנגדן:

תתקע"ז. (ג) שנים שהם בעיר כגון ראובן ושמעון והנה שמעון מכבד את ראובן לא יניח ראובן לשמעון לכבדו בדבר שיתבייש שמעון כגון שאין דרכו של שמעון להביא מים מן הבאר ואם שמעון אינו חושש אבל למשפחתו יש ננאי בדבר לא יקבל ראובן משמעון שיכבדנו:

תתקע"א. כתיב (שופטים ה לא) כן יאבדו כל אויביך ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואוהביו היה צריך לומר או כן יאבדו כל אויבי ואוהביו לא דיבר אלא כנגד דוד כי דויד בנימטריא אהביו ואהביו בנימטריא ודויד. ואהביו בנימטריא יהודה שהוא משבט יהודה וכתיב (תהלים פט לו) וכסאו כשמש נגדי וכתיב (ש"ב כג ד) כאור בקר יורח שמש. ואוהביו במילוי שלשים וששה ואהביו חסד וי"ו בנימטריא שלשים (א) שלשים צדיקים כאברהם אבינו וכתיב (ישעיה מא ח) זרע אברהם אוהבי (ב) ליו צדיקים (שם ל יח) אשרי כל חוכי לו. כל אויביך ה' פי' אויבי הצדיקים.

תתקע"ב. אחד עיור היה עובר לפני חכם אמר אחד כן יהיו כל אויבי כאותו [דף פ"ט] האיש ענה אחד אמן אמר החכם הוא חושא ואתה מסויעו כי יש לו ביהודים אויבים ולכן אמר יאבדו כל אויביך ה' פירוש אויבי יראי ה' ואוהביו של יראי ה' (מלאכי ג כ) שמי שמש צדקה ומרפא כנגפיה ועוד ואוהביו לא נאמר אלא ואוהביו של אוהב יראת ה' כצאת השמש בגבורתו שנאמר (ש"ב כג ד) צדיק מושל ביראת אלקים וכאור בקר יורח שמש וכתיב (מלאכי שם) וזרחא לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא כנגפיה ועוד ואוהביו לא נאמר אלא ואוהביו של אוהב יראי ה' כצאת השמש בגבורתו כענין שנאמר (שם שם יח יט) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובר אלקים לאשר לא עבדו כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים אילו אויבי ה' שנאמר (דנ"ב יט ב) החרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה' וכת' (ירמיה מג ב ג) כל האנשים הודים אומרים אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך ה' אלקינו. לאמר לא

(ב) מק"ט. (ג) מק"ט.

(ג) ארבע תיבות אלו אינן לפנינו. (ד) צ"ל א"ל והא קא מטעינן ליה. (ה) חסרון הניכר יש כאן. **תתקס"ט.** (ב) קדושין ל"ג ב'. (ג) צ"ל ירדוף. (ד) ירושלמי בבורים פ"ג.

תתקע"א. (ב) ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א: אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים כאבינו אברהם מה טעם ואברהם היה יהיה בנימטריא שלשים וכן הוא במדרש רבה בראשית פמ"ט. ופסיקתא דרב כהנא פסקא ויהי בשלח דף פ"ח א' ויעין שו"ס פרשה צ"ב (ג) סנהדרין צ"ג ב' וסוכה מ"ה ב'.

תבאו מצרים לגור שם כי ברוך בן נריה מסית אתך בנו למען תת אתנו ביד הכשדים להמית אתנו ולהגלות אתנו בכל הרי הודים אויבי ברוך בן נריה וכן (תהלים קיט נא) וזים הליצני אויבי אוהבי ה' הליצני מתלוצצים ומליצים עלי לשבר דברי הטובים וכתוב (תהלים נו ו) כל היום דברי יעצבו וכן כתיב (דברים א מא) ותהינו לעלות ההרה וכתוב אחר (שם שם ג) ותוידו אויבי משה ואהרן היו אומרים מה תלוי בזה שה' ומשה לא ילכו עמנו וזהו (במדבר יד מד) וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה ואמרו לשאר ישראל רוצים אתם לעלות עמנו ואמרו הן וזהו ותהינו (מלאכי ג יט) וכל עושה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף, שורש לרשעים וענף לדודים וזהו (שם שם כא) ועסותם רשעים ולא יתכן להתפלל בשביל הציבור למי שהוא זר לפי שכשהוא אומר שונאי אויבי אויבנו שונאנו שמין לבו על יראי ה' כל אויבך ה' וכן ירמיה היה מבקש רעה על אנשי ענתות לפי שהיה יודע שהם אויבי ה' ואוהבו נצאת השמש (א) המתפללים עם הנץ החמה שקראו קרית שמע שכתוב בו (דברים ו ה) ואהבת את ה' אלקיך (שם יא יג) לאהבה את ה': אומרים קרית שמע עם דמדומי חמה ותפילה בהנץ החמה ואוהבו נצאת השמש בדמדומי חמה קרית שמע השמש בנבורתו תפילה בהנץ החמה או כל היום אהבת שמים בלבם שנאמר (תהלים פט טז) אשרי העם ידעי תרועה אלא יודעים לכונן ויריעו כל בני אלקים זהו בהנץ החמה שנא' (בראשית לב כז) שלחני כי עלה השחר וכתוב (איוב לח ז) ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלקים וכת' (תהלים ענ כג) ואני תמיד עמך בשעת התמיד (שם שם) אחות ביד ימיני וכתוב אשרי העם יודעי תרועה וכת' (איוב לג כז) וירא פניו בתרועה זו תפילה ואמרו (ב) מתריעין בפה (תהלים פט טז יז) באור פניך יהלכון בשמך יגילון כל היום וכתוב (איוב ה כא) עד ימלא שחוק פיך ושפתיך תרועה הרי אע"פ שכתוב (משלי יז כז) גם ענוש לצדיק לא טוב יכול לומר יאברו כל אויבך ה' וכתוב (ישעיה סה טז) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך ה' ה' ולעבדיו יקרא שם אחר לא יתכן שיקרא אדם שם בנו עכן או עוכר ואשר כתוב פנעאל בן עכרן (ג) כי כשחטא ראובן פגע בו אשר והגיד לאחיו ואמרו לו עוכר ישראל וזהו (דברים לג כד) יהי רצוי אחיו שנתרצה עם אחיו כשהורה ראובן אף אביו ואמו העלימוהו והרחיקוהו עד שנתרצו אחיו שנאמר (שם שם) ולאשר אמר ברוך ראשי תיבות אב מבנים אשר ראשי תיבות להפך אם והיה מעדן בשמן אב ואם. וכל שמעיד על חבירו יחידיו ראוי להלקותו ק' מכות שנאמר (משלי יז י) מהכות כסיל מאה (ה) ולכן נעלם ק' בפרשה בני אשר ימנה וגו' בדברי הימים (א' ז ל).

תתקענ. מי שבא ממדינת הים ובאתה אשה לשאל על בעלה או בנים על אבותם וזה יודע שמת הבעל או יודע שאב ואם מתו והאשה בחורה והבנים אין להם כמה להתפרנס אלא אם כן ימכרו בניכסי אביהם אע"פ שאמרו (א) אין משיבין על הקלקלה אינו רשאי לשחוק (ב) וקודם שיגיד יאמר לגוי שיגיד הוא תחילה ואחר כך יאמר הכל. תתקעד. מי שבא מארץ אחרת ובאים לשאל לו על אודות חידושים ויודע טובות להגיד לצדיקים כגון שהיו אנשי העיר שהיה ביניהם בארץ שיצא משם. . . (ב).

(ב) מקום חלק.

תתקעב. (ב) יעוין ברכות ט' ב' כ"ט ב'. (ג) תענית י"ד א' יע"ש. (ד) ספרי דברים פ"קא ש"ה. (ה) יעוין פסחים ק"ג ב'. (ו) ר"ל שאשר העיד על ראובן יחידיו.

תתקענ. (ב) מגילה ט"ז א' עבודה זרה י' ב'. (ג) עיין דברי רבנו בס' תתתכ"ג ויעוין בשו"ע יו"ד ס' ת"ב ס"ב ולא דמי להא דאמרו בשבת ק"ג א' דכאן אינו חשש איסור באמירה וע"ד שהיה לאחיימנען בבשורתו לדוד ממיתת אבשלום שנמנע להודיעו כיון שהיה אפשר להודיע ע"י הגער הכושי, משא"כ לגבי אדוניהו ממשיחת שלמה שא"ל איש טוב אתה וטוב תכשר ומו"ם מיהר להשיב לו אבל אדוניהו דוד כו' וכח"ג בכל מקום שאין מוכן אחר להודיע לו.

ילך [ע"ב] מיד לצדיקים ומכשרם ואם יורע לאביו ולאמו או לרבו בשורה יניד להם קורם לכל כדי לשמוח לצדיקים תחילה.

תתקעה. (ב) למה (א) נקרא חסיד על שם חסדים ועוד (ב) חסיד על שם (דברים יד יח) והחסידה תרגמו וחזריא וכתוב (ישעיה כט כב) ולא עתה פניו

(ב) בנדרס סימן י"ג

תתקעה. (ב) פה מקום להעיר על שם חסיד שרבו הוראותיו בדברי חז"ל: ב"ק ל' א': האי מאן דבעי למיהוי "חסידא" ליקיים מילי דניזקין רבא אמר מילי דאבנא ואמרי לה מילי דברכות. ברכות ד' א': לא "חסיד" אני שכל מלכי מזרה ומערב ישנים עד שלש שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך. שם ו' ב': כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמו אומרים לו אי עניו אי חסיד. שם ו' ב': חסידים הראשונים היו שוחין שעה אחת. שם ז' ב': הוראה דוד בתלום יצפה לחסידות. ספר תהלים יצפה לחסידות. הוראה שיר השירים יצפה לחסידות. הוראה בן עזאי יצפה לחסידות ויעניו אבות דר' נתן פ"מ וחגיגה י"ד ב' וירושלמי שם הלכה א'. שבת ס"ג א': אם עם הארץ הוא "חסיד" אל תדור בשכונתו. שם ק"ב א': אמר רב חסדא מרת "חסידות" שנו כאן, אמר רבא "חסידים" אגרא דשבתא שקלי? אלא אמר רבא הכא בורא שמים עסקין ושם ברש"י ד"ה חסידא: אם "חסידים" הם יש להם לוותר משלהם בכל דבר שיש בו נדנור עבירה. עירובין י"ח ב': אדם הראשון חסיד גדול היה. ראש השנה י"ז ב': מתחלה צדיק ולבסוף חסיד ושם ברש"י ד"ה חסיד: נכנס לפנים מן השורה. תענית ח' א': ילך אצל חסיד שכדור וירבה עליו בתפלה. שם י"א ב': ריש לקיש אמר נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד ושם ברש"י ד"ה נקרא חסיד: המתענה. מועד קטן י"ח א': שורפן חסיד. ירושלמי שקלים ס"ג ה"ה: יראת חסד מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש, בבא קמא ק"ג ב': חסיד כי משתכח בשוקרא? בבא בתרא ד' ב': ההוא חסידא דהוה רגול אליהו דמשתעי בהדיה. תולין ס"ג א': למה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה. סוכה ז"ג א': יש בהם אומרים אשרי ולדותנו שלא ביושה את זקנתנו אלו חסידים וכתב רש"י שם ד"ה אלו חסידים: כל חסיד הוי חסיד מעיקרא, ומה לקח היוחסין שכתב בהקדמתו שלא נקרא חסיד אלא מי שלא חטא כל ימיו מעיקרו. אבל מה שכתב שם כי מבואר הוא בפרק הגדול קמא הוא טעות כמו שהבאתי לעיל וצ"ל פרק החליל. מדרש שו"ש תהלים מזמור ט"ז: כל מי ששומע קללתו ושוחק נקרא חסיד. שם ע"ט: כיון שנעשה בהם דין חסידים היו. סנהדרין כ"ד א' ברש"י שם ד"ה ככנזי זו חנופה שמראים עצמם חסידים. שם מ"ז א': מאי עכריך ומאי חסידך לאו חסידך חסידך ממש. ירושלמי תרומות פ"ח: אמר ליה ולא משנה עשיתי אמר ליה ודא משנה החסידים? וצ"ה הנפשי: אע"פ שהרין כן לחסיד שכתבתי אינו ראוי לעשות כן. ברה ל"ח א': חסידים הראשונים לא היו משגשגין מפותחים אלא ברביעי בשבת. שבת קכ"א ב': התורג נחשים ועקרבם בשבת אין רוח חסידים נוחה ממנה ואותן חסידים אין רוח חכמים נוחה מהם. סנהדרין ק"ב ב': אמר ר"ע עשרת השבטים אין להם חלק לעוה"ב. אמר רבי יוחנן שבקיה ר"ע לחסידותיה. אבות פ"ב מ"ה: ולא עם הארץ חסיד ופירש רש"י שם: אבל ירא חטא. שם פ"ה מ"י: שלו שלך ושליך שלך חסיד. ופירש חז"ל שם: שהחסיד הוא שרבה בפעולות הטוב ור"ל שיטה לאחד משני הקצוות מעט. שם שם מ"א: קשה לכעוס ונח לצוות חסיד, ופירש הרמב"ם שם: הסתכל איך קרא הסתכל שסבלנותו יתירה עד שיקרב להעדר ההרגשה בדבר הכעס חסיד. שם שם מ"ג: יתן ויתנו אחרים חסיד ופירש הרמב"ם שם: איך קרא רב הרחמנות אשר לא יספיק לו מה שירחם הוא לבדו עד שירחמו ג"כ אחרים חסיד. שם שם מ"ד: הולך ועושה חסיד, ופירש הרמב"ם שם: שמי שיצא מן הזהירות מעט וקרא חסיד. שם פ"ז: ומכשרתו להיות צדיק וחסיד. ובמס' שמות פ"ג: חסידים הראשונים היו מתיספין בחולי מעיים כו' ובי"ד פרשה ס"ב. ירושלמי סנהדרין פ"א: תנא ר' שמעון בן מגסיא אומר חסיד כו' שעשו עמי חסד כורתי כריתי שנבחרו על ידי עלי זבח שעילו אותי ונבחרו על שמי. מדרש רבה ויקרא פרשה א': אז דברת בחוון לחסידך זה אברהם כו' מדבר גדול. כו' זה משה. לחסידך שהיה משבטו של לוי. דרושין פ"ב א': הספנים רובן חסידים וברש"י שם ד"ה הספנים: שזושרים לאקום כנסה ותמיה הם בריתה. וזהו ב"ק קפ"ו א': אי תלמיד דר' שמעיה חסידא אתון לא הוה לנו לברכא בידים מוזהמות, שם קצ"ה א': בגין לאתדבא בימינא דפשוטא לקבלא לאינון דתבין וזכרין איקרי חסיד. והוה לא כדבריי רש"י בסוכה הג'ל. שם ר"ז ב': חסידא ברתא דאברהם אבינו דאיקרי חסיד. אותיות דר"ע אות ד': וחסידך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לי חסידים שם אות פ': וכיון שפעלן אותן וחזרין בתשובה לפני חקביה מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקים וחסידים שלא חטאו מעולם. מדרש רבה שמות פ"ה: ומהו חסידה זה כהן גדול שנאמר תומך ואורין לאיש חסידך. וזהו פנחס רכ"ב ב': אמר דוד כו' ולא אמינא כי חסיד אני אלא בגין דאוקמה רבנן ולא ע"ה חסיד דאורייתא אתהייתב מימינא דקוב"ה דהוה חסד ובגיד מאן דאתעסק באורייתא אתקרי חסיד, כו' אלא הכי אוקמה איזה חסיד זה המתחסד עם קונו. מדרש רבה בראשית פרשה פ': לא יעזוב את חסידיו חסידו כתיב ואיזה זה יוסף. בספרי בעלזותך פסקא ע"ח: הם חסידים ממי ולמדו חסיד למי ולמדו באו חסידים ללמוד אצל חסיד, כוכב בילקוט פסוקים רמז ל"ה, שם בספרי האזינו פסוקא ש"ו: כך ד"ת יש בהם רבנים יש בהם כשרים יש בהם חכמים יש בהם צדיקים יש בהם חסידים, מובא בילקוט האזינו רמז תתקמ"ב. מדרש שו"ש תהלים מזמור קמ"ט: ומי הם החסידים אלו ישראל מה כתיב למעלה מן הפרשה וירם קרן לעמו תחלה לכל חסידיו כל זמן שישראל ראוין את חקב"ה הם נעשו חסידים. וראוהו בים נעשו חסידים ואמרו שירה כו' ובשיראו

יחזור לפי שמביישין ומלבינין פניו והוא כהרש [לא ישמע] וכלם לא יפתח פיו לא יבייש פני אדם ולעתיד פניהם מבהיקות שהן ה' (ישעיה ס א) קומי אורי א' (שם שם) כי בא אורך ב' (שם שם) וכבוד ה' עליך ורח ג' (שם שם ב) ועליך יורח ה' ד' (שם שם) וכבודו עליך יראה ה' (שם שם ג) והלכו גוים לאורך ו' (שם שם) ומלכים לנוגה ו' (שם שם) ורחך ה' אילו (ג) ו' ביתות שנהנין מזיו השכינה.

תתקעו. כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מד כג) אילו בני אדם שמקבלים בושת וכלימה והלבנת פנים על המצות בא אדם לקיים מצות ציצית ותפילין ומיוצא בהם נשפך דמו מפני הבשת (א) ומעלה על המלכין פניהם כאילו שיפוך דמים ומונעם מלעשות מצוה וזהו (ישעיה כט כא) מחשיאי עמי בדבר שהם מדברים רע על עושי מצוה וזהו כי עליך הורגנו כל היום וזהו (תהלים סט ח) כי עליך נשאתי חרפה.

תתקעו. אחד היה מחרף ומבזה את החסיד לא נפלו פניו והיה מקללו בחייו ובממונו היה מקללו שיודמנו לו עונות הרבה כדי שלא יהא בן העולם הבא ונתעצב ונפלו פניו אמרו לו תלמידיו למה נפלו פניך אמר להם כשביישני הרי לא פנס אותי ואין אני חפץ בכבודות כשמת אדם לא יהנה מכבודו וכשקללני בהנאת העולם הזה כל זה כלה אבל כשקללני בהנאת העולם הבא למרוד בהקב"ה דאג לבי פן יגרום עון והתפללתי שלא ישמע קול מקללים אלא קול מן המברכים.

תתקעו. (ג) ועיקר חזק החסידות (א) שאע"פ שמתלוצצין בו אין מניח חסידותו וכוונתו לשמים (ב) ואינו צופה בנשים (ג) והם צופין חוץ ממנו ואז יוכה

לרב טוב הצפון ועינו תשבע בזיו השכינה (ישעיה לג יז) מלך ביפיו תחוינה עיניך כל מי שאינו מסתכל בנשים ואפילו כעורה (ד) ולא בבתולה כמו שנאמר (איוב לא א) ומה

(ב) ו' (ג) ע'.

אותו לעולם הבא הם נעשים חסידים שנאמר תהלתו בקהל חסידים, בולקוש ישעיה רמז ש"ו: נקרא חסיד שנאמר וחסיד בכל מעשיו אף אתה הוי חסיד, ויקרא רבה פ"א: עם חסיד תתחסד כו' פתר קרא באברהם אבינו כיון שבא בחסידות הקב"ה בא עמו בחסידות, מדרש שו"ט מזמור י"ב: באיזה זכות האומה בשעה שבא בחסידות הקב"ה בא עמו בחסידות, מדרש שו"ט מזמור י"ב: באיזה זכות האומה הזאת עומדת אמרו לו יש בה חסידים ויש בה צדיקים ויש בה יגיעים בתורה. מדרש תנחומא פרשה וישב אות י"ד: לא יעזוב את חסידיו וכי חסידיו צריכין שמו? ובחובות חלבוט שער עבודת האלהים פ"ג. וזו שיעולה ממנה אל העבודה שהיא מדרך הערת השכל יגיע אל מדרגת הנביאים ובחייו עליון "החסידים" כו'. שם פ"ד: והמדרגה העשירית כו' וזאת המעלה הרמה שבמדרגת אנשי התורה וזאת מעלת הנביאים "החסידים" אשר נמסרו אל האלהים כו'. הרמב"ם בהקדמתו לפירושו על המשניות: וזו לך בדברי החכם המפורסם בפילוסופיא שאמר חפץ האל ממנו להיות נבונים חסידים (נראה לי כי כונתו על מה שכתוב החכם בספר המדות מאמר ה' פ"ג יעו"ש כי ביאר הוראת חסיד בכל כרטיס). הרמב"ם בפירושו פאה פ"א מ"א: ולא יתחייב לתת יותר מחמישים ממנו לכד אם עשה כן במדות החסידות. בשמונה פרקים פ"ד: לא היו החסידים מניחים תכונת נפשיותם תכונת הממוצעת בשוה אך היו נוטים מעט לצד היתר או החסר ע"ד הסיג והשמירה. וכן כתב בהלכות דעות פ"א ה"ה ויענין דבריו שם פ"א ה"ט. בפ"ה מאבות משנה ד: חסיד הוא האיש החכם כשיוסף במעלה ר"ל במעלות המדות עד שיטה לקצה הא' מעט כמו שביארנו כו' כי ההפלה בדבר יקרא חסיד היתה הפלה כסוב או כרע וכן כתב במורה נבוכים פ"ג לשלישי: וכבר ביארנו בפירושו אבות שחסד ענינו הפלה באיזה דבר שמפליגים בו ויענין שם בפירושו כוהר"ם. ורברי הרמב"ם אלה הביא המטרת המאמר נר ג' כלל ה' ח"ה פ"ב ויעו"ש בפירושו נפש יהודה ויענין בששה מקובצת בבא מציעא ל' א': וזה לשון ה"ר יהונתן ד"ל: מילי דמוקין בחסידים אלו שהיו חוששים אף לדבר שאינו רגיל כדי שיתרחקו מהיוק הבריות כו' ושיקיים מילי דאבות שיהא ותרין בממונו כו' יעו"ש. (ג) בערכי הכנוים ערך חסיד הביא זה בשם חסרת הימים פ"ב דשבת ובענין מליצה זו בספר פירוש רמב"ם לרש"י שפירסם פרק השוכר: הרוצים להתחסד מן חסודא ומן החסידה והאנפה וכן כתב הרשב"ם בביאורו משלי י"ד ל"ד וחסד לאומים חמאת ויענין פסיקתא דרב כהנא פירשת שקלים י"ב ב' ואולי רצה רבנו לרמוז על מה שאמרו למה נקרא שמה חסידה שעושה חסד עם חברותיה חולין פ"ג א'. (ג) ירושלמי הניגה פ"ב ה"א ספרי דברים פ"סא מ"ז שו"ט תהלים מזמור י"א.

תתקעו. (ב) בבא מציעא ג"ח ב'.

תתקעו. (ב) כן כתב הרמ"א בשו"ע סימן א' ס"א בשם הטור. (ג) נדרים כ' א': כל הצופה בנשים סופו בא לידי עברה וכל המסתכל כו'. (ג) ר"ל שאנשים זולתו מסתכלים עליהן והוא אינו מסתכל. (ד) ויענין שו"ע אבן העזר סי' כ"א ס"ג.

ספר חסידים

אתבונן על בתולה ומעלת חן לפניו כשתתארם או תתנשא עדיין חנינה עליו וכל שאינו יצרו נהנה מן העררה יזכה לראות זיו שכינה לעתיד לבא.

תתקעט. כ"ט בעיני ה' בעיני בתורה וכנגדם בספר הושע וזאת וניאוף כ"ט ואומר (הושע ד יד) הקדשות ואמר (זכריה כ יב) בכבת עינו לומר כל הפורש מזנות וניאוף ועוצם עיניו מראות ברע יזכה לראות עין בעין נראה אתה ה' עין בעין יראו ולא יעלים עיניו ממנו ועיניו יראו הכבוד וימצא חן בעיני אלקים ואדם.

תתקפ. מי שעוצר את יצרו מראות בנשים ומלהראות שיצו אליו וכן האשה ואינו מדבר דברים בטלים (א) וסוכל כעס ואינו מתנאה ועוסק בתורה ובמעשים טובים יהיה לפניו ממלאכי השרת.

תתקפא. (ב) בשעה שאדם כועס אל יסתכל אדם בו כי עם ראיית עינים מלאך רע עומד וממחר לנקום על צערו וגם משכח תלמודו (א) וגם פני הנדה שדמים מצוים בה:

תתקפב. (ג) שורש החסידות מתחילה כיצד מתחילה כשאדם מושך את לבו במידת חסידות קשה לו כמו שמלעינים עליו ומביישים אותו ואחר שדש במידת החסידות אין בו יצר לסור ממידת החסידות כשם שנכנס בקושי בחסידות כך יהיה לו קשה לעזוב מידת חסידותו מפני הבושה לכך שורש החסידות קשה בתחילתו לכך יעשה בבחרותו אבל כשהוא זקן ואינו חושש באותן מעשים דומה לאדם שדיבר לשון הרע וכלתה לשונו ולא מדבר יותר ועל דבר שקשה לו לאדם לעשות ועושה יש לו שכר הרבה.

תתקפג. (ד) באגדה דשמואל אמר דורש (ש"א מ"ו יח) ונבון דבר במעשה הטוב שמעמיק בבינה איך לעשות טובה ומבין לאחרים לעשות כמו (נחמיה ח ז) והלויים מבינים את העם לתורה ונבון דבר זה שרואה את הגולה.

תתקפד. (ה) כל מי שיש לו להכנס בעומק החסידות ובעומק הילכות הבורא ובעומק כבודו [דף צ'] אין זה יכול להיות אלא א"כ הוא חכם ומבין ונפש רצון בלא כעס ועויבת דרך ארץ ועויבת שיחת בני אדם ושישוע ילדים ומלהסית עם אשתו אלא בשעת מעשה.

תתקפה. לעולם יהא אדם בדעת וביראה לחשוב ערמות העולם כנגד תקנתם וכנגד כבודם כיצד יראה היאך אדם משים נפשו בכפו והולך במקום סכנה בשביל כבודו כגון פרשים הולכים בעומק המלחמה ומסורים עצמם בשביל כבודם שלא יתביישו ועוד כמה ערמות הנשים הנכבדות שנתעברו מנאפיהם כמה ערמות חשבו שלא יבא לידי הבשת וכן הגנבים ומה אילו לכבוד שעה עבדו בשביל כבוד שמים על אחת כמה

(ב) ממע"ט 3. 3. ז'.

תתקפ. (ה) ר"ל כובש כעסו.

תתקפא. (ב) הרמ"א ביו"ד סי' קצ"ה סעיף ד': אבל מותר להסתכל בה במקומות הגלויים אע"פ שנהנה מראייתה והרמב"ם במורה נבוכים פמ"ז לשלישי: והמפורסם מדעת הצאבה עד זמננו זה בארצות המזרח כו' ומי שמדבר עמה יטמא ראה כמה בין זה ובין אמרנו כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה ולא יאסר ממנה רק בעילתה כל ימי טומאתה ובאגרתו לבנו ר' אברהם המתחיל דע בני אברהם: וקצת דיינים מהם יאמינו וינהגו בענין הנדה כמו שיאמינו האומות הדרים בארצות ישמעאלים לא יראו הנדה כלל ולא יענינו בקמתה כו' אבל הרמב"ן בביאורו לתורה בראשית ל"א ל"ה: כי היו הנדות מרוחקות מאד כו' שהבלין מזיק וגם מבטן מוליד וגאי ועושה רושם רע כו' ודבריו מובאים במנורת המאור סי' ק"פ.

תתקפג. (ה) מדרש שמואל סוף פרשה י"ט.

תתקפד. (ה) יענין דברי הרמב"ם ד"ל במירוש המשניות ברכות סוף פ"ט: זה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאו כו'.

וכמה שצריך להערים בשביל כבוד בוראו וכן יהוא עשה בשביל (א) עוקבא שאמר (מ"ב י יח) אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רק שבפיו נכשל שאמר יהוא יעבדנו הרבה מכל מקום בעקבה עשה.

תתקפו. (א) אמר (ב) רבינא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרו לה רב טביומי שמיה דאי הווי יהבו ליה כל חלליה דעלמא לא הוה משני בדיבוריה וזימנא חדא איקלעי להווא אתרא וקושטא שמיה ולא הווי משני בדיבוריהו ולא הוה איניש מית מהתם בלא זימניה נסיבי איתתא מנהון והווי לי תרתי בנין מינה יומא חד יתבא דביתוהו וקא חייפא רישה אתאי שבכתה טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה ליתא הכא שכיבו ליה תרתין בנין אתו איניש דאתרא לקמיה אמרי ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אמרו לי במטותא מינך פוק מאתרוך ולא תיגרי בהו מותנא בהנך איניש ווהו שנאמר (ירמיה ב ל) לשוא הכיתי את בניכם וכל דבר חסידות שנוהג בכל יום כגון דברים שיצרו קשה עליו כגון לשון הרע ודברים בטלים ולדבר שקר ולראות בנשים ולדבר חידושים וללכת בטויל על הכל יש יצר וכן שלא לישבע ושלא להזכיר שם שמים לבטלה וכל כיוצא בהם שנוהג תדיר ויצרו תוקפו ואין יכולים לעמוד בהם אלא אם כן מילדותם החזיקו בהם לכך יחנך אדם בניו מאלה בקטנותם גם כשיזקינו לא יעזבו ולא יניחו שנאמר (משלי כב ו) גם כי יזקין לא יסור ממנה הרי טלית ותפילין שהרבה מן הטובים היו חפצים להתעטף ולהניח תפילין הרי מפני הבשת נמנעו וכל דברים שאין מתנהג בהם האדם בקטנותו כשיהא גדול וחפץ לעשותן בגדולו קשה עליו כמילה והתורה קשה לגרים מפני הבשת ולאחר שהחזיק האדם במצות ובמעשים טובים קשה לו לפרוש מהם ואע"פ שבגדולו לפרוש ממעשיו הטובים ופירש עונשו גדול מאד ואם לא פירש (ג) אלא בשביל הבשת אינו פורש מן הטובות אין שכרו גדול כמו מתחילה כשנכנס בהן והיו קשין עליו ודחק את יצרו (ד) משה רבינו לא דיבר כנגד עונשין של מעלה במקום שיש עונש של בית דין של מטה. **תתקפו.** שורש היראה במקום שקשה עליו הדבר שנאמר (בראשית כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה שורש דבר החסידות שצריך לעשות לפנים משורת הדין בכל דבר שנאמר (תהלים קמ"ו) וחסיד בכל מעשיו שורש התפילה שמחת לב באהבת המקום שנאמר (שם ק"ה ג) ישמח לב מבקשי ה' ולכך היה דוד המלך מננן למלאות לבו שמחה באהבת הקב"ה שורש התורה להעמיק לדעת לעשות מעשה מכל דבר שנאמר (שם ק"א י) שכל טוב לכל עשיהם פעם אחרת נפרש כל אחת.

תתקפה. כמה חביבים צדיקים לפני הקב"ה וראה כמה עלבונם קשים לפניו (א) ביום שנידו ר' אליעזר שלישי העולם נתקלקלו ולמה שלישי (ב) לפי שצדיק ההונה בתורה נקרא מלאך שנאמר (מלאכי ב ז) תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא (ג) ומלאך שלישי של עולם לכך לקה שלישי עולם ועוד (ד) ר' יוחנן בן דהבאי משום מלאכי השרת ור' אליעזר עשה כן (ה) וראה אע"פ שנתכוון רבן גמליאל לשם שמים כשנפל ר' אליעזר בתחנון בעבור אונאה נענש רבן גמליאל וכל שכן מי שלא מתכוין

תתקפה. (ב) מלכים ב' י' ב' ויעיון סנהדרין ק"ט א'.

תתקפו. (ב) סנהדרין צ"ז א'. (ג) לפנינו: רבא. (ד) כלומר שלולא חבושת היה פורש ממעשיו הטובים. (ד) מדרש תנחומא פרשה משפטים אות ד' רבי אלעזר אומר אם יש דין למטה אין דין למעלה ובשחר טוב מזמור ע"ב.

תתקפה. (ב) כ"מ נ"ט ב'. (ג) נדרים כ' ב': מאן מלאכי השרת רבנן, ובמס' ד"א זוטא פרק השלוש: והחכם נקרא מלאך שנאמר מלאך ה' צבאות הוא, ודעת רבנו כדעת הסבאה בפירוש ספר יצירה לר"י ברצלוני צד 121: ומזה מי שאומר שהמלאכים והצדיקים יהיו שווין. (ג) בראשית רבה פרשה ס"ח. (ד) נדרים כ' א'. (ה) בבא מציעא נ"ט ב'.

לשם שמים המתכוין לבייש חבירו ואע"פ שאשתו של ר' אליעזר היתה אחות של רבן גמליאל לא חשש רבן גמליאל ואע"פ שראה כמה דברים שנעשו בשביל ר' אליעזר ואע"פ עשה כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל (ו) ורב יהודה כשחלה [ע"כ] בא אותו צורבא מרבנן ששם אותו בשמתא ושחק אמר הרי לאיש גדול בתורה כמותך איני מחפה ואע"פ שהיה חולה לא היה חושב שמא יענישנו לכך אדם שיוכיח את חבירו או יתקוטט עמו שראה בו דבר שלא כהוגן ומידת הדין פוגעת בו ולא בעושי הרע אל יאמר מאחר שאני נענש על כך אבקשך מחילה ואחזור בי כי הקב"ה מנסה את הצדיק לראות אם ירהר על מדותיו ואם יחזור מצדקתו וגם כדי שלא יחזור הרשע בתשובה שאומר הרשע אני חוטא ומצליח והוא זוכה ומצטער ולוקה ואינו שב וזהו (ישעיה סג יז) למה תתענו ה' מדרביך תקשיה לבנו מיראתך (שם סד ד) פגעת את שש ועושה צדק ולפי שמידת הדין פוגעת בעושה טובה וכת' (חבקוק א יג) בבלע רשע צדיק ממנו וכת' (שם שם ד) על כן תפוג תורה. **תתקפמ.** ואם אדם מצליח בבנים או בטובה או רואה את חבירו שמצליח אל יאמר אדם עולם תלוי במזל שכל צדיקים מעונים ורשעים שרויים בטובה הרי במזל תלוי מילתא ויחשוב אם עולם תלוי במזל איך נעשה זה שכל בני מלכים וכל בני שרים גדולים אם נולדים במזל שיחזרו על הפתחים איך נעשה זה שלעולם לא יוולד יהודי במזל שיעשה אומנות של גוים כגון עבדנים ובנאים וחייטים במדינות שאינם עושים מלאכה ואינם רגילים לעשות שום מלאכה וגם בני שרים אינם נולדים במזל שיעשו מלאכה שיש להם גנאי אלא יתלה האדם בהקב"ה שהקב"ה עושה כל אלה וכשנותן שררה לאדם גזור לו ולזרעו ובעבור חטאו מן ידו או זרעו ובמה יתלה האדם שרואה ששרוי בטובה יחשוב שמא אבותיו והוריו שלו היו טובים ומשלם לבניו כדי שלא יתחלל שם שמים או הוא עשה טובה ומשלמין לו כדי לפורדו מן העולם ועוד יחשוב בעבור זה פלוני מצליח כלומר אותו רשע מצליח כי הקב"ה עושה נדי להביא עליו הרבה פורענות על שהיה יכולת בידו לפרנס עניים והיה יכולת בידו למחות ביד עושה רעה וזה מתנאה ועושה מה שיצרו מתאוה ומסייע עובדי עבירה ואין יכולת לימחות בידם מפני זה נאה שחתיתו על הטובים הרי (קהלת ה יב) עשר שמור לבעליו לרעתו למלאות לו מדותיו הרעות ואפילו הוא רשע בן רשע מטיבין לו בעבור להרע לו בסופו ולנסות לצדיקים נותן להשע טובה לראות אם יתחתן בו ולפרוע ממנו ומי שלא יתחתן לשלם לו כי מעת (א) שנתחתן אסא בעמרי נגזר על זרעו של אסא כלייה שהרי נפלו ביד יהוא אם לא היה מתחתן בעמרי היה מחזיר לבית דוד עשרת השבטים הרי ראינו שמספיק לרשע טובה כדי לראות מי יחניף לו ומי ידבק בו ומי יעשה כמותו וכתוב (תהלים עג ג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה וכ' (שם שם ב) כמעט נטוי רגלי לכך יחשוב הצדיק בלבו מה שזה מצליח כך מנסה אותי שנאמר (שם לו א) אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה וכת' (שם שם ז) אל תתחר במצליח דרכו שלא תחניף לו ולא תתחתן בו ולא תרבק בו ולא תתחבר עמו (ב) ולא כענר אשכול וממרא כמה ממון היו נותנים וכמה כבוד היו עושים לו ולקח מבנות בית אביו אע"פ שהיו עובדי ע"ז כי יודע כי הם בעלי חסדים ואמר מזה אישים כשיראו נסים שהקב"ה עושה עמנו ושכינה מדברת עמי או יאמינו בהקב"ה אבל בנות כנען אינן רחמנים ואינן גומלי חסדים ולא אוכל להשיבם למוטב שני (בראשית כו לה) ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה הרי לא רצו האבות בעושר וכבוד כדי שיכבד את ה'. **תתקי.** נתן הנביא כיון שכבר אמר שימלוך שלמה למה היה ירא על אדוניה פן ימלוך אלא אמר שמא לבסוף ימלוך אדוניהו ויהרגו כמה נפשות על ידו וגם נתן

(1) מ"ק י"ז א'.

(2) תוספתא סוטה פ"ב. (3) מדרש רבה בראשית פרשה נ"ו.

מתפחד פן יהרגוהו אדוניה שהרי לא שלח אחריו שיאכל עמו כשיומן האחרים ויודע היה שהקב"ה חפץ שיעסוק הנביא לקיים דבר ה' ואע"פ שהקב"ה היה מקיים אלא שצריך גלגולים ועוד הקב"ה משים בלב הנביא ספיקא כדי שיעסוק בתחבולות כדי שיתקיים מה שהקב"ה גזר בלא ניסים כי אם מטה הלבבות וסבור האדם שמחמת עזרתו וחכמתו ואינו כן אלא מהקב"ה והוא כשואמר מה שאין הקב"ה חפץ הם חכמים מחוכמים על זה נאמר (איוב ה יג) לכו חכמים בערמם הנה כפי מקומות וכפי ענין מנהג הדברים בהם ולפי הדעות והרי באלה מקומות אחד מני אלף אינו ניווק על ידי נחשים ועקרבים אבל במקומות שיש נחשים ועקרבים בהם ניוקים בהם וכן היושבים [רף צ"א] על הגבולים של כל אומה רגילים להוליד מהם כשביה ולא באותם שיושבים באמצע המלכות אלא אם כן הולכים למלחמה או יבאו עליהם מארץ אחרת וכפי הדעות והרגילות כיצד פעמים יארע שיהיה למתקן מנעלים בת יפה ויבא הרוכס או המלך לשכב עמה אבל זה לא יארע שבעל מלאכה בזויה כגון מתקן מנעלים שישכב עם בת מלך כי כל מה שיכול להיות בלא ניסים שהרי נזרין פלוני לפלונית ואי אפשר אלא על ידי עון ונפרעין ממנו מגלגלין חובה על ידי חייב כיון שלפי הדעות נזרין.

תתקצא. (b) ואהבת (דברים ו ה) את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל עמקי מחשבותך שנאמר (תהלים צב ו) מאד עמקי מחשבותיך כי (א) רבינו יעקב ברבי יקר נחתו עדן היה מכבד בוקנו לפני ארון הקודש וכשהיו הקהל הולכים לפני המלך או לפני השלטון היה חולץ מנעליו אמר אני עני הם בכספם ואני ברחמים ובתחנונים ונמצא שהם בשלהם ואני בשלי נהנו והם חסידים אחריו:

תתקצב. איזה אהבה לשם שמים מי שאוהב את חברו וכשרואה בהבירו שום ננאי מוכיחו. **תתקצג. סייג** לחסידות שיפשפש במעשה בני אדם כשיראה או ישמע שבני אדם... (3) ישים על לב כשיראה שיחטאו שידע שבמידה שעשו נפרעין מהן ומתוך זה יפשפש במעשיו ויתרחק מעבירה.

תתקצד. מצוה שיאמר החכם לבנו או לקרובו אותו פלוני שנפטר בשביל אותו עון אם יודע אותו פורענות באתה עליו בשביל כך וכך שעשה למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ובלבד שלא יאמר בגללי שלא יתביישו קרוביו. **תתקצה. אל** ישבח אדם את חברו לפני כיוצא בו כגון סופר לפני סופר אחר אומן לפני תופש אומנתו מפני שמלבין פניו ועוד יקנא בו וידבר ברעתו אבל אם ירא שמים הוא מותר לספר שבחו ליראי שמים אחרים לפי שהם שמחים וברצונם שיהא יותר ירא שמים ועוד זה יאמר אעשה כמעשיו שנאמר (במדבר יא כט) ומי יתן כל עם ה' נביאים את כל עם לא נאמר כי לא היה חפץ שיהיו הרשעים ושאינן הגונים רוח הקדש שורה עליהם כגון (א) חנניה בן עוזר שמחטיאים את העם שנאמר (איכה ב יד) נביאך חזו לך שוא ותפל וכת' (שם ד יג) מחטאת נביאיה כי תלמיד חכם רשע יותר רע מעם הארץ כי נמשכים אחריו ומחטיא את הרבים ומעוות את הדינים וכתוב (תהלים נ טז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי לכוך נאמר ומי יתן (את) כל עם ה' נביאים הצדיקים הראויים שתשרה עליהם רוח הקדש כי (ב) יש ראויין אלא שאין דורו ראוי לכוך (ג) אמר (b) ספסלי. (3) עקס חלק.

תתקצא. (b) הגאון ר"מ חאגיז ז"ל בספרו בשנת חכמים כתב ע"ז: אין שמועה זו נכנסת לאזני כו' ובאמת נראה לומר כי מקור דברים כאלה הוא מה שאמרו זכחים מ"ז א': שאין המחשבה הולכת אלא אחרי העובר ודי בזה.

תתקצה. (b) ירמיה כ"ח. (3) סנהדרין י"א א'. (2) עירובין כ"ז ב'.

ר' יוחנן מאן דמתריך בבקר אליבא דבן בנ בנ מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא כלומר הנגי עבד לו ללמדך כמה היו מחבבין הראשונים טעמי תורה וכן (ד) ר' שדחקו בר קפרא כדי שיפרש וימה תבל תועבה לכך יהא אדם משועבד כדי שילמדנו אפילו דיבור אחר. תתקצו. אל ישבא אדם מעשיו ולא עצמו שכך אמרין (א) אל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל ישבא מעשיו ולא ישב במקום שמשבחין אותו שיהנה בעולם הזה אלא יאמר למי ששמה שעשה כך והוא רוצה לשמוח ולעשות כמעשיו. תתקצו. (ב) (א) כשיצאו רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל כהן גדול ליהרג אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לר' ישמעאל אחי אוי לי שאיני יודע על מה אני יוצא ליהרג אל שמה בשהיית דורש ברבים היה לכך שמה והנאך לכך אמר לו ניהמתי וזה יעשה כל אדם כשעושה לשם שמים מעשים טובים שיעשה בצניעות ואל יהנה לבו שאע"פ שכוונתו לשמים ישמור שלא יהנה לבו שאם שמה לבו לפני העולם הרי קבל שכר של אותה מצוה בעולם הזה ואם לבו שמה בעל כרחו ילמד ללבו לכפוף את יצרו ויחדל מאותו מעשה ששמה כי כמה מתים היו שכבר מתו בעלי מעשה וגם שעשו מעשה זה ונשתקע הדבר ואין זכר להם ואין מזכיר אותם כך יהיה לי לכך מה הנאה יש לי שישבחוני כך יחשוב בכל עת עד שיהא [ע"ב] מלומד שלא יהא חושש במה שישבחוהו בני אדם ולא יעשה שום דבר אלא לשם שמים.

תתקצא. כתיב (משלי כו ב) יהללך זר ולא פיך וכתיב (ירמיה ט כג) כי בואת ויתהלל המתהלל אלא אם יהנה לבו באותו שבה שמשבח אסור אלא כשאין לבו יהנה או יהללך זר ולא פיך (א) אמר לו רבן גמליאל לר' יהושע בא בשלום רבי ותלמידיו רבי בחכמה ותלמידיו ביראת חטא תלמידיו שאני גזור עליך ואתה מקיים ואתה עושה עצמך כתלמיד לרבו הרי שיכח עצמו ביראת חטא אלא צריך לומר כן שאע"פ שאתה גדול בחכמה אני גדול ביראת שמים ולא לכבודי ולא לכבוד בית אבא אני חולק עליך אלא לכבוד שמים וראיתי תיקון ימים טובים לעשות כדבריך לכך אל תצטער שעברת על דעתך ועשית כדבריך בדין עשית שאם עשית יום הכפורים כחשבוך הייתה חוטא וכן עובריה אמר (מ"א יח"ב) ועכרך ירא את ה' מנעורי כי צריך היה לשבח את עצמו שאינו דומה מי שגורם מיתה ליראי שמים למי שאינו ירא שמים (ו) ואינו דומה מי שגורם מיתה למי שאחרים תלויים בו למי שאין אחרים תלויים בו לכך אמר (שם שם יג) ואחבא מנביאי ה' ונני ואכלכלם ואסור לשבח את האדם אלא בדבר שיש בו שנאמר (משלי יב ח) לפי שכלו יהלל איש (שם כו ב) יהללך זר ולא פיך אם כן למה צוה לומר למביאי כבודים (דברים כו יג) לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (שם שם יד) שמעתי בקול ה' אלקי הלא הקב"ה יודע ואין ישבח את עצמו לא עשה כן אלא שיוהר ויאמר אוהר פן אוציא דברי שקר מפי וכתוב (תהלים סג יב) יסכר פי דוברי שקר ומה שאמר חזקיה (מ"ב ג כ) וזכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי כי אמר זכור להחיותינו כדי שיעשו אחרים טובה ואם לאו יאמרו (קהלת ט ב) מקרה אחד לצדיק ולרשע ועוד כדי שאזכר את הרבים ועוד הנה (ב) גנו ספר רפואות יאמרו אם לא גנו עושים לו

(ב) ח. (ג) כעין דכתיב לעיל כס"י ק"ח.

(ד) נדרים ג"א א'.

(ה) אבות פ"ב מ"ד.

תתקצו. (ה) אדר"ג פל"ח ולפנינו: כשתפסו ויעו"ש ובמסכת שמוחות פ"ח ותנא רבי אליהו פ"ל בשנים רבים.

תתקצא. (ה) ראש השנה כ"ה א' וכירושלמי שם פ"ב ח"ה. (ג) פסחים נ"ו א'.

רפואה (ג) ומת בעון שגנוז תרפאני וידעו שאתה רופא ויעשו תשובה (ד) ומה שתלה בעצמו לכך תלו לו באבותיו כי מה שהזכיר על עצמו כל זה בשביל (ה) תתקצמו. מי שמשבחם אותו ואומרים אותו דבר קיים ולא קיים יעסוק לקיימו ואם אינו יכול לקיימו ואם יאמר איני מקיימו גם אחרים לא יעשו ישתוק.

תתרא. (ג) אל תשמח אם יכבודך כי לפי הכבוד וההנאה בעולם הזה מנכין לו מזכותיו בעולם הבא ואם תאמר והלא (א) תיקן רבן גמליאל שיעמדו מפניו כדי שיקבלו שכר ויהי מוראו עליהם לשם שמים (ג) ירד ומשותלח האריכו ימים מכולם לפי שירד הוריד את עצמו ומשותלח שח כמת ללמדך שכל מי שהוא עניו ומשים עצמו כמי שאינו הקב"ה יאריך ימיו ושנותיו והנוך ולמדך קצרו ימים לפי ששמו כשם הנוך בנו של קין ולמדך לפי ששמו כשם למך בנו של משותאל וקין ובנו (משלי יז) שם רשעים ירקב אבל צדיקים (שם שם) וזר צדיקי לברכה:

תתרא. רבי (א) אבא (ב) בשם בר זמינא בשם ר' זעירי אין הו קדמאי מלאכים אנן בני נש אין הו קדמאי בני נש אנן חמרינן. אמר ר' מנא בההיא שעתא אמרין אפי' לחמרתא דר' פינחס בן יאיר לא מרמינן קדמאי מלאכים שנאמר (תהלים פב ו ז) אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמותון אי הו קדמאי בני נש שנאמר (יחזקאל לד לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אנן חמרינן שנאמר (ישעיה א ג) וחמור אבוס בעליו ישראל וכתוב (בראשית כב ה) שבו לכם עס החמור הראשונים יותר טובים מן האחרונים וזהו (ג) אכשור דרי ונפקא מינה שלא יאמר אדם בהספידו של שום צדיק שבדורו לפניו לא היה כמוהו ושהרי (ד) הספידו על הילל תלמידו של עזרא ועל (ה) שמואל הקטן תלמידו של הילל: תתרב. כתיב (בראשית לב ה) עבדך יעקב (שם שם יט) לעבדך יעקב (שם שם כא) עבדך [דף צ"ב] (שם ל ג ה) את עבדך (שם שם יד) לפני עברו הרי ה' פעמים קרא עצמו עבד וכנגדם ה' (שם מ ג כח) ויאמר שלום לעבדך אבינו (שם מ ד כד) ויהי כי עלינו אל עבדך אבי (שם שם כו) ויאמר עבדך אבי אלינו (שם שם ל) ועתה כבאי אל עבדך אבי (שם שם לא) עבדך אבינו הרי ה' ועוד כנגדם (שם שם יח) ידבר נא עבדך דבר באוני אדני (שם שם) ואל יחר אפך בעבדך (שם שם ל ג) ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני (א) הרי ה' יש דורשין לגנאי ויש דורשין לשבח כנגד (שם כו יט) אנכי עשו בכורך עשיתי כאשר דברת אלי (שם שם כ) כי הקרה (שם שם כא) האתה זה בני (שם שם כב) והידים ידי עשו (שם שם כג) כידי עשו (שם שם כד) אתה זה בני עשו ויאמר אני הרי ה' עשו וזה (שם שם לה) בא אחיך במרמה ויקח ברכתך (שם שם לו) ויעקבני זה פעמים הרי ג' (שם שם) את בכורתי לקח וגו' ברכתי (שם שם מא) על הברכה אשר ברכו אביו ה' ולכן הוצרך ה' פעמים לקרוא לעצמו עבדך וקרא עבדך אבי ויהודה ה' ולשבח כך לפי שהקטין את עצמו וקרא ה' פעמים עבדך כדי שלא יצטער יצחק שאמ' זה לזה או ישנא או יצטער יצחק ועוד לפי שהשפילוהו בנו שקראו עבדך אבינו ה' פעמים

(ב) " שומם מלקום. (ג) פ"ד. (ד) ע"כ. (ז) פה חסר כנעל טובה.

(ג) ר"ל כי יאמרו אשר אלו לא גנו ספר רפואות היו מוצאים לו רפואה והיה חי ועכשו כשנגנו ימות לכן תרפאני. (ד) ברכות י"ד ב'.

תתרא. (ה) תוריות י"ג ב'. (ה) שקלים פ"ה ה"א וברמאי שם פ"ה ה"א ובבלי שבת ק"ב ב'. (ג) ברמאי הגי': בר זבינא ובשבת: א"ר זיורא אמר רבא בר זימנא. (ג) יבמות ל"ט ב'. חולין צ"ג א' ופרש"י שם בתמיה. (ד) סנהדרין י"א א'. (ה) שם שם.

תתרב. (ב) חסר כאן עוד אחד וצ"ל ותאמר אל עבדך בראשית מ"ד כ"א.

לכך ה' יעקב מלאים ו' (ירמיה מו כז) ואתה אל תירא עבדי יעקב (שם ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב (שם מו כח) אתה אל תירא עבדי (ישעיה מד ב) אל תירא עבדי (שם מא יד) אל תיראי תולעת יעקב וה' (יחזקאל כה כה) אשר נתתי לעבדי ליעקב (שם לו כה) אשר נתתי לעבדי ליעקב (ישעיה מד א) שמע יעקב עבדי (שם מח ב) נאל ה' עבדו יעקב וה' אביר יעקב הרי כפי (ב) מה שמקטין אדם את עצמו יגדיל הקב"ה אותו (בראשית כה כג) ורב יעבד צעיר (שם כו טו) ותלבש את יעקב בנה הקטן (שם שם מב) ותקרא ליעקב בנה הקטן (עמוס ו ב) מי יקום יעקב כי קטן הוא. כנגדם ה' יעקב מלאים ור' יעקב קטן כל מי שמקטין את עצמו הקב"ה יגביהו (במדבר י"ב ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם לכך (דברים לד יד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה:

תתרג. ב. אם הולך אדם על דרך וטיט אצלו ופגע אדם טעון ואפילו נוי טעון מפני דרכי שלום (א) יפסע בטיט עד שיעבור הטעון משאו (משלי ג ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם מוטב לאדם שיהא נדחה מפני חבירו ואל ידחה חבירו מפניו:

תתרג. ב. בתיב (איוב טו טו) הן בקדושי לא יאמין וכי חוטאים הם אלא חס ושלום שבזון או במרד או במעל חטאו אלא באומר מותר ונענשין על הרב (ז) ונכון מלאכים שנשתלחו להפוך את סדום ולהציל את לוט (א) ועל ידי שנילו מסטירין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנים אע"פ שכוונתן לטובה כי אמרו אם נאמר ללוט תצא לא ישמע אלינו ולא נוכל לעשות עד בואו שמה וכדי שימהר גילו לו וכיצא בו (ב) אליהו גילה מסטירין שהגיד לרבי שר' חייא ובניו שהם כאבות העולם ונענש וכן (ג) גבריאל שהשיב על הקלקלה שמי שנתן בו הקב"ה חכמה יתירה נענש על מה שהיה לו לדקדק ולדעת ולא דקדק לכך (שם ד יח) במלאכיו ישים תהלה וכן בעבדיו לא יאמין (ד) כי משה אמר את הרב הקשה תביאו אלי ונענש שלא ידע להשיב לבנות צלפהר (ה) ושמואל אמר (ש"א ט יט) אנכי הרואה ונענש לכך לא ישיב אדם לשואלים איה פלוני הנקרא כך וכך לשבח לא יענה אני פלוני שאותו שבח בו שאין בכל המעלות המשובחות כענוה ואמר (במדבר יב ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (ו) מכל האדם ולא ממלאכי השרת (ז) שהמלאך אומר לחבירו אני אלך בשליחותך שכן מצינו בנביאים בנביאל ויחזקאל ואמרינן בסנהדרין (ח) משם כותבין ושולחין בכל המקום כל מי שהוא ענו ושפל ברוך ורוח הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו בהר הבית ומשם לעזרה ומשם ללשכת הגזית (ט) שלחונג) מתם איזה בן העולם הבא ענוותן ושפל ברוך (י) שאף ועייל שאף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק מכותא לנפשיה יהבו רבנן עינייהו (יא) ברב עילא ב"ר אבא פירש (יב) רבנו ש"י שאף ועייל שאף

(ב) סק"ב. (ג) מכלן עד שמי נמלא לקמן כ"י מתחש"ן ונגדמם קינן סק"ב. (ד) שמי"ן.

(ג) כעין שאמרו עירובין י"ג ב': כל המשפול עצמו הקב"ה מגביהו ויעוין ספרי ואתחנן פסקא כ"ז: יעקב קרא עצמו עבד כ"י והקב"ה קראו עבד.

תתרג. ב. (ב) סנהדרין ל"ב ב' ומוכא בחשן משפט ס' רע"ב ס"א. (ב) מדרש בראשית רבה פס"ה. (ג) ב"מ פ"ה ב'. (ג) עין יעקב יומא ס' ס"ז ובש"ס לא נמצא המאמר הזה. (ד) סנהדרין ח' א': על דבר זה נענש משה כ"י וצ"ל בדברי רבנו: כי משה אמר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי דברים א' י"ו. (ה) ספרי דברים פ"סא י"ז: ויאמר אנכי הרואה כ"י ובמדרש שמואל פ"ד ובאגדת בראשית פס"ט. (ו) ספרי בהעלותך פ"סא ק"א. (ז) אדר"ג פ"ב: זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני כ"י. (ח) פ"ח ב'. (ט) סנהדרין שם. (י) לפנינו שייף ועייל שייף ונפיק. (יא) לפנינו עולא בר אבא. (יב) כונתו

ונסיק שוחה ונכנס שוחה ויצא והבי אמרינן (יג) בכבא מציעא נבי תיקרת הבית שנחבטה שוף עול שוף פוקא) הואיל ועושה כמלאכים ישוה להם וברין הוא שלא ימות אלא (יד) יעשה לצדיק שלא לשמה ולכפול שכרו לעתיד בעבור זה תלה העולם במול שנאמר (קהלת ט ב) מקרה אחר לצדיק ולרשע כדי שצדיק יעבדיהו באהבה שאינה תלויה בדבר שנא' (שיר א ד) מישרים אהבך (שם שם ב) על כן עלמות אהבך (טו) על מות אהבך במול העולם הזה תלוי מכל מקום אמרו אין מול לישראל פעמים שכתוב (שמות כ יב) למען יאריכון ימך וכתוב (משלי יא ד) וצדקה תציל ממות וכתוב (שם יג כה) צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר הרי שלמה החכם שלא נחסר מאומה ממנו תלה הטוב והרע בזכות [ע"ב] וכן ראינו שהמלכים (טז) הכתובים בראייה נידונו ואם יאמר אדם מניין שיש תשלום שכר גדול לצדיק (יז) ולרשע בעולם הבא אמרו לו הרי רשעים שרויים בכל טוב (יח) וצדיק מניע אליהם כמעשה הרשעים בעולם הזה ולמה והלא כתיב (דברים לב ד) אל אמונה ואין עול אלא (איוב לד י) חלילה לאל מרשע אלא שעיקר תשלום לעתיד לכא (יט) כאב שרחמן על בנו נזל מבנו שדה בור כדי שלא יעמול ומשיבה לו כשהיא מלאה פירות ויש צדיקים שנותן להם בעולם הזה הצלחה מפני הרשעים שלא יאמרו שהקב"ה חפץ רק במורדים שנאמר (מלאכי ג יג) חזקו עלי דבריהם וגו' אמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני ה' צבאות וגו' גם נבנו עשי רשעה וגו' עד כאשר יחמול איש על בנו העבד אותו וכתוב (שם שם יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו (שם שם כא) ועמותם רשעים וסמך לו (שם שם כב) זכרו תורת משה עבדי יש' דברים שמן התורה מותר ואע"פ כן נענש אדם כי (כ) התורה לא התירה אלא כנגד היצר כגון יפת תואר ומצינו (כא) שנענש דוד כה בדבר אבשלום) (כב) התורה התירה בהמה מסוכנת ויחזקאל החמיר על עצמו (כג) ומבמה שהורה בה חכם ויש דברים שמותר ואם יעשה שיענש בעבור בני אדם שרע בעיניהם העניין שעשה מפני חילול השם כגון דוד בבת שבט שהרי אמרו (כד) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה ועוד כגון (יחזקאל ד יד) לא בא בפי בשר פינול (כה) וזהו בשר כוס כוס וכן בהמה שהורה בה חכם וכן) מעשה באדם אחד שהשכיר גוי לבנות ביתו וקבל הגוי בקבלנות והיה הגוי בונה בשבת ובימים טובים והיו מתרעמים עליו ולא חשש בו כי אמר הגוי קבל בקבלנות וכשלו הוא עושה (כו) ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרוע:

תתרה. ומעשה באלמנה אחת שתבעה כתובתה מן היוורשים ונשבעה בפני שנים והיא לא ידעה שאחד מן העדים היה קרוב לאחר מותה לא היו לה בנים תבעו אחיה היוורשים שלה את הבית אשר ישבה בו ובאו יורשי הבעל וישבו בבית ואילו יורשין אמרו ירושת אחותם הוא שאמרו הלא ידעתם שנשבעה אחותינו על כתובתה ואמרו אין עד כי אם אחד קרוב והאחר הלך למדינת הים ונתלכלל שירדו

(ב) ע"כ סי' ס"ז. (ג) שנים ומניין דכיון לקמן סי' ס"ח. (ד) ע"כ. (ה) ע"כ. (ו) ע"כ.

לרש"י שם. (יג) צ"ל בכבא בתרא ז' א'. (יד) צ"ל צדוק העושה שלא לשמה: (טו) ילקוט שיר רמז תתקפ"א בשם הפסוקהא. (טז) שתי תבות אלו אין להם מובן ויש למוחקם. (יז) צ"ל ועושה גדול לרשע. (יח) לשון התלמוד הוריות י' ב'. (יט) סגנון לשון חז"ל שאמרו כבא בתרא ט"ז א': שהיה גזול שדה מיתומים ומשיבחה ומחזירה להם. (כ) קדושין כ"א ב'. (כא) סנהדרין ק"ז א'. (כב) חולין ל"ז ב'. (כג) שם שם. (כד) שבת ג"ז א'. (כה) חולין ל"ז ב' ועיין בסכת כותים ס"א. (כו) ועיין שבת י"ז ב' בתוס' ד"ה אין שגם ר"ת לא רצה לעשות מעשה להתיר לבנות בית על ידי גוי בשבת אע"פ שקיבל בקבלנות, וכן בתשובות הגאונים ליק תריכ"ד סי' ס"ז: דבר זה אמור הוא וחילול ה' ואסור לעשות כן דאמר רבנן מ"ק י"ב א': מקבלי קבולת בשבת בתוך התחום אסור בו.

ספר חסידים

מנכסיהם קרובי הבעל והבית חרב הרי יש דברי שאין בית דין שלמטה יכולין לרון
ובית דין שלמעלה עונשין ויש דברים שמוותרים ונענשין משום דסני עלך לחברך לא
תעבד לכך עומד (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך:

תתרו. (ב) מי שחלם חלום קשה לחבירו שהוא היה מתענה בעבור החלום הרי זה
אם יתענה על חבירו הרי קיים ואהבת לרעך כמוך (א) יכול יאמר אדם
איני מקפיד עלי מי שמבזה כך אני אכזה שהתורה לא צותה לאהוב אותו יותר ממני
לכך נאמר ואהבת לרעך כמוך מי שדעתו כדעתך ואם מקפיד הרי אמרו בשל רצונך
מפני רצון הבורך ורצון חבירך מפני רצון הקב"ה ואתה (משלי ג ה) ואל בינתך אל
תשען זה המביא עצמו לידי נסיון (ג) המכבד יכבד העובד יעבד הירא יירא הממרא בו
ימרה האוהב יאהב הצוהב יצהב כיצד כו' המכבד הקב"ה הוא יכבדנו שני (משלי ב ל)
כי מכבדי אכבד לא תאמר אנכבדה כמה שכתוב בתורה אלא אפילו בדבר שאין כתוב
אלא כמה שתוכל לחשוב כזה הפן הקב"ה שתשים בדעתך זה אעשה לכבוד הקב"ה
תרע לך שכן הוא שהרי (ב) אמר רב יהודה אמר שמואל מותר להשתין מים בתוך
ארבע אמות של תפלה אמר רב יוסף מאי קמ"ל וכו' תני תנא קמיה דרב נחמן וכו'
הנה ראינו שמותר לכתחילה ואחר כך מה נתיב שאלו תלמידיו את ר' זכאי במה
הארכת ימים אמר להם מעולם לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה ולא
נתיי שם לחבירי ולא ביטלתי קידוש היום אימא זקנה היתה לי פעם אחת לא היה
לי קידוש היום ומכרה כפה של ראשה והביאה לי קידוש היום תנא כשמתה הניחה
שלוש מאות גרבי יין רב הונא הוה קאמר (ג) דיתא וקאי קמיה דרב איל (ד) הימניך
היכא אמר ליה לא הוה לי קידושא דיומא ומשכנתיה להמייניה ואייתי ביה קידושא
אמר יהא רעוא [דף צ"ג] דתיטום בשיראי כי איכלל רבה בריה רב הונא איניש נוצא
הוה ננא אפוריא אתיין בנתיה וכלתיה שלחן ושדיין מנאיהו עליוהי עד דאישום בשיראיה
(ה) אחא רב יוסף אשכחיה אמר ליה מיקים כך ברכתיה דרב כי שמע רב איקפד
אמר (ו) אמאי לא אמר לי כברכתך כן את שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמע
במה הארכת ימים אמר מעולם לא עשיתי (ז) בית הכנסת קפנדריא ולא פסעתי על
ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת
ימים אמר מימי לא קדמני אדם בבית המדרש (ח) ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו
מתנותיה ולא ברכתי לפני כהן דאמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן כל האוכל מבהמה שלא
הורמו מתנותיה כאלו אוכל טבלים ולית הילכתא כוותיה (ט) ולא ברכתי לפני כהן כו'
עד כי קאמר איהו בשוין שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים
אמר להן מימי לא נתכבדתי בקלון חבירי כי הא דרב הונא הוה אויל ודרא מרא
אכתפיה אחא ר' חנילאי וקא שקיל מיניה אמר ליה אי רגילת דרדית (י) במתא דירך
אין ואי לא איתיקורי אנא בוילותא דירך לא ניהא לי (יא) ולא עלתה עמי קללת
חבירי על מיסתי כי הא דמר זושרא (יב) ורב נחמן כי הוה סליק לפורייא אמר שרי

(ב) שם"ע. (ג) ע"כ.

תתרו. (ב) מדרש רבה בראשית פכ"ד: ר' עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך שלא תאמר הואיל
ונתבותי יתבוה חבירי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל חבירי עמי. (ג) מגילה כ"ז ב'.
(א) לפנינו ריתא אבל הערוך גורס דתאח וכתב תרגום דשא דיתאח. עיין תרגום אונקלוס בראשית
א' י"א. (ד) לפנינו מאי האי. (ה) לפנינו ליתא עד שמע. (ו) לפנינו: מאי מעמא לא אמרת לי
כי ברכתך וכן למר. (ז) לפנינו: קפנדריא לבית הכנסת. (ח) לפנינו: ולא ברכתי לפני כהן ולא
אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה דאמר. (ט) שם כ"ח א'. (י) לפנינו: כמתך דרי ואי לא
כו'. (יא) לפנינו: ולא עלתה על מטתי קללת חבירי כי הא. (יב) לפנינו ליתא: ורי נחמן.

ל"ה (יג) ומחיל ליה לכל מאן דצערין וותרן בממוני הייתי ולא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי (יד) דאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו שאל רבי את ר' יהושע בן קרחה במה הארכת ימים אמר לו קצתה בחיי אמר לו ר' תורה היא וללמוד אני צריך אמר לו מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע אבזה בר אידי ומנימין בר אידי חד אמר תיתי לי דלא עכדי שותפות בהדי גוי שאלו תלמידיו את ר' זירא (טו) ואמרי לה את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צערתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינה קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חבירי ולא קראתי לחבירי שם בחניכתי ואמרי לה בחניכתי הרי בכל אלה אין כלל אחד מן המצות ויש לתמוה באלה אפי' יש להם רמז מן התורה לא נאמר בהם אריכות ימים הרי אחד מהם לא אמר על שקיימתי כיבוד אב ואם שכתוב בו אריכות ימים ושאר דברים שכתוב בהם אריכות ימים שאילו היה כן נמצא אתה מוציא לעז על הצדיקים שלא האריכו ימים אלא לא בעבור זה כי הרבה קיימו כל מה שכתוב בתורה ולא האריכו ימים ומה ששאלו התלמידים לפי שידעו שכמה חכמים לא האריכו ימים וקיימו כל התורה לכך שאלו איזה דבר עשו שהרי הרבה צדיקים שקיימו כל התורה ולא האריכו ימים כמו אלה החכמים הכתובים לעיל לכך שאלו איזה דבר עשו ואמרו לפי שהוספתי מדעתי על התורה מה שהשכתי שמא טוב בעיני הקב"ה שאחמיר על עצמי מזה והוספתי לעשות פעמים שאין הלכה כן ואעפ"כ הוספתי להחמיר על עצמי והקב"ה ביון שראה שהוספתי יותר מחבירי האריכו לי ימי (טז) הרי מכאן כל מי שמוסיף גדרים יותר ממה שכתבו שעושה רצונו של הקב"ה אם הלכה באחר להקל ולהחמיר חוץ ממחלוקת וחוץ ממאן דסתרי אהדרי בית שמאי ובית הלל (יז) שהרי ר' טרפון החמיר עליו ונסתכן: **תתרו. (ב) (א) אמרו חכמים המדות החמודות (ב) עשר דבר האמת ואהבת בני האדם ותת לשואל והגמול טוב והנאמנות והכניעה לשכן והכניעה לחבר וכבוד לאורח וראש כולם הבושת אמר החכם לחכם (ג) כמוהו אחוץ המדות החמודות (ד) לעולם הזה מהול (ה) וצוה לעשות הטוב והתרחק מן הכסילים ואמר המדות החמודות (ו) י"ג היראה והכבוד וההסתפקות והסבל וההוראה והבושת והגריבות והגבורה (ז) והקנאה והצניעות ודבר האמת והסברת פנים ואמרו עוד המדות החמודות ו' הסברת פנים והענוה וכבוד הקרובים ושיחן הדין מעצמו בעת הרצון והכעס ושיחביוש מחבירו (ח) ושיאריך ברוחו ושימחול ואמר החכם מי שמדותיו אלה היו בנעימים בעולם הזה ולעולם הבא ואמר השלמת הצניעות ו' מדות לשון רכה ונמילות חסד והתרחק מהזיק [ע"כ] (ט) המומים וסור מהלשון הרע והאמונה וכסות הסוד (י) ואמר החכם כשתשאל על אדם שאל מי רעהו כי כל אדם עושה כמעשה רעהו על כן כשתהיה בתוך עם התרע לטוב שבהם ואל תתרע לרע פן תרע כמוהו ורע כי (יא) הואיל אם יהיה נמצא**

(ב) ט"ז.

(יג) ומחיל ליה ליתא לפנינו. (יד) במגילה ליתא רק בתענית כ' ב'. (טו) לפנינו ליתא אלו ד' תבות. (טז) עיין לעיל סימן תתי"ב וס' תשכ"ז. (יז) ברכות י"א א'. **תתרו.** (ה) מבחר הפנינים שער ל"ה. (ז) בפרטן אין אנו מוצאים אלא ט' לכן צ"ל והגמול והטוב והן שתי מדות וכן הוא במבחר הפנינים. (ב) שם הנסחא: כמוך אחיו: (ד) שם: בעולם. (ט) שם: לעושה עמך רעה. (ו) בפרטן נמצאו רק י"ב וצריך להוסיף הנאמנות וכן איתא שם במבחר הפנינים. (ז) אולי כונתו לקנאת סופרים תרבה חכמה כבא בירא כ"א ב'. (ח) שם איתא: ושימשול. (ט) צ"ל וירוא מן הזומים. (י) שם שער מ"ב וכעין מה שאמרו רז"ל סנהדרין כ"ג א' נקיי הדעת שבידו שלם כו' לא היו נכנסין בסעודה אא"כ יודעין מי מיסב עמהן. (יא) צ"ל

לא ישאלו עצתו ואם יפקד לא יפקד ולא יהיה נכבד כל ימיו ואם יהיה במושב החכמים ישמע הדברים ולא יבין השמר לך בני מהתעלם מן החכמה ומגעול בה (יב) והזהר מן הרבירה ואמרו (יג) הבשת והאמונה נצמדות כשחשלק האחת תסתלק חבירתה: (תתרה. ב) אין אדם יכול להחזיק טובה לעצמו שאילמלא בשת שברא הקב"ה לא היה אדם נקי מעבירה ותרע לך שהרי להרוג את האדם בגלוי יותר מצויין מאשר ישכב איש עם פנויה בגלוי ואפילו עם אשתו כי הכעס מצוי בקטנים ובוקנים ובחלשים הרי בעבור בשת חדל האדם מלחטוא לכן אל תחזיק טובה לעצמך כי בנעורך עזבת מן הבשת ולפי שלא יכוד ואפי' אחר כך התאפקת מעבירה מפני שמתחלה הייתה עונב הרע מפני הבשת:

תתרט. ומותר האדם בנימטריא בשת אין שאין נקרת בשת ואין יצר כבוד ובשת לבהמות אלא יצר של הנאה והמונע הנאה לנקום ממנו ויצר בשת וכבוד נולד באכילת עץ הדעת כדי שלא יחטא והעומד בנסיון בשת שכרו גדול ושונאיו ילבשו בשת וכבוד נכרא למען ה' ויריאיו שנא' (תהלים טו ד) ואת יראי ה' יכבד וכתוב (ש"א ב ל) כי מכבדי אכבד:

תתרי. עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיש קכו) אע"פ שכתוב (דברים כג ז) לא תדרש שלום ושבתם (א) אמר דוד מוטב שאפיר זה הרבר בחנוך בן נחש לפי שנמל לי חסד ואם אקיים התורה לא ינמלו אומות העולם חסד לישראל ואפילו אם יעמוד אדם בנסיון גדול לא יתפאר לבו עליו שמא בגדול ממנו בעבירה מועטת לא היה יכול לסבול כי מי יכול לעמוד בצד הבשת שאם אומר לאדם שהוא מסור ביד השליש יש לך לעשות דבר אחד בחר לך אחת מהם או ננלח לך חצי שערך או שאר דברי בשת או תגנוב ותגזול שום דבר לחבירך או שום לאו או עשה לעבור מי יורע אם היה יכול לעמוד בו:

תתריא. (ג) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכן נוצרת והלא נשים וגרים שנוצרו אין להם ללמוד אלא האיש נוצר יומם ולילה לא לא יבטל רגע אחד לכן האשה עובדת את בעלה שיעסוק בעלה בתורה לכן נחן ממשלה באיש ומי שמשועבד יומם ולילה אינו יכול לקבוע זמן לאחרים (ב) לכן מצות עשה שהזמן גרמא אין האשה חייבת הרי אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכן נוצרת כי התורה רחבה וארוכה מאד ואם (ג) זיכית הרבים ובא מעשה עבירה לידך ונתגברת ליצרך אל תחזיק טובה לעצמך כי לכן לא עזובך לחטוא שזכית את הרבים או יש שלא זיכה ומתגבר על יצרו מפני כי אחר כך יזכה את הרבים לכן קודם לכן לא עזבוהו לחטוא כי גלוי לפניו מעשה האדם ולמי יגלה סודו ויש שעתיד לזכות או טעמי תורה ידע ולא עזבוהו לחטוא (ג) (בראשית ו ג) בשנים הוא משה יתן תורה למי יום לכן מי יום מכול לכן היו שניו ק"כ שנים (ד) וכן (ה) יאשיה שמו וכתוב (ירמיה א ה) בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ו)

(b) מ"ח בטינוס. (ג) כעין זה לעיל ס"י תתל"ח. (ג) ש"א ב.

האויל. (יג) צ"ל והזהר מן הרבירה הרע. (יג) שם שער י"ב.

תתרי. (ב) ילקוט שמואל ס"י קמ"ז. (ג) כתב מוהר"י אנטולי בספרו מלמד התלמידים פרשת לך לך (א) אבות פ"ב מ"ז. (ג) כן כתב מוהר"י אנטולי בספרו מלמד התלמידים פרשת לך לך (א) ליק תרכ"ז דף ט"ז א': שהיא פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמא כי אילו היתה טרודה לעשות המצוה בזמן היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה קטנה נופלת ביניהם ותסור הממשלה המכוננת שהיא לתועלתו ולתועלתה. ודבריו אלה הביא הכלבו ס"י ע"ג. וכן כתב האבודרהם מדעת עצמו ומקור דבריהם הוא מה שאמרו בכבוד אב בקידושין ל' א': אשה אין ספק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה. (ג) חולין קל"ט ב'. (ד) צ"ל כדכתיב: והיו ימיו מאה ועשרים שנה בראשית ו' ג'. (ה) צ"ל בירמיה כריב בטרם כו'. (ו) גדה ט"ז ב': ואילו צדיק ורשע לא קאמר.

אעפ"כ אינו רוצה מלאך להגיד מפני מדת הדין שלא יאמר כבר נורת עליו מה יועיל לנסותו:

תתריב. ב. אדם שזיכה את הרבים ולימד את העם ועשה עבירות לא יגן מפורענות הבאים תדע משלמה המלך שאיין וחיך ותיקן (א) ורצו למנותו עם שלשה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא אלא שירדה האש לכך לא יהא גם רוח ולב המזכה שיאמר שיעשה חפצו כי לא יועילו מחשבותיו שאמר זכותי וכל המזכה וחילל שם שמים הרי כנגד הזכות ושזיכה:

תתריג. ג. אמרינן בתנחומא (א) אמר אברהם לפני הקב"ה רבוננו של עולם איני זו מכאן עד שתשבע לי שלא תנסיני שמא חס ושלוש לא שמעתי לך והייתי מאבד כל מה שינעתי כל ימי אמר ר' יוחנן אמר לו הקב"ה שלא [דף צ"ד] ינסהו לעולם עוד. יסורין שבאו על איוב היו ראויין לבא על אברהם (ב) שנשמך לפרשה את עוין בכורו זה איוב שנא' איש היה בארץ עוין איוב שמו הרי משמע מי שזכה ואחר כך חטא שאין זכויותיו לבלום חשובין (ג) ובסוף יומא משמע שלא אבד זכויותיו ומה שכתוב (יחזקאל יח כד) כל צדקותיו וגו' לא תזכרנה זהו בתוהא על הראשונות ואברהם אמר שאם חס ושלוש לא שמעתי בעקידה הייתי מאבד כל מה שינעתי כל ימי פיורשו של זה הרבר לא שהיה מאבד הכל לנמרי אלא שזה העוין שקול כנגד כל הזכויות ויכריע את כל זכויות שהרי נתנו לו לעת זקנתו בן וביד הקב"ה להמית ולהחיות ויאמר למה לא חשבתה אם תעברו על מצוותי אמית את שניכם מוטב ימות יצחק במצוה ולא במרד ועוד יותר חילול שהקב"ה מן צריך בידך ותאמר מדת הדין איה הסידרות שכל מה שעשה הכל מיראה ואין לו שכר ועוד הבריות היו מרגנות עליו לזה שמיראה עשה עשית כל הניסים להוליד בן ולמנן צריו בידיו הרי שהיה צדיק הקב"ה אם לא היה עומד אברהם בנסיגו של עקידה לשדם לו רעה ולנכות הזכות והטובה שמסר צריו בידיו ושנתן לו בנים או ישים הזכויות שעשה אברהם כנגד הניסים שעשה לו נמצא שעל הראשונות אין לו כלום וזהו שאמר אברהם שאם לא שמעתי לך הייתי מאבד כל מה שינעתי כל ימי:

תתריד. ג. יראת ה' טהורה (תהלים יט י) אותה יראה שאין בה הרעור עומדת לעד כשבא חטא לידו ויכול לחטוא ויצרו מתגבר עליו ותוקפו ומוצא מקום ושעה בלא יראת אדם ובלא בשת ועוב בשביל הקב"ה וכן עשה הרבה פעמים ואחר כך תוקפו יצרו עד שחטא יש לו שכר על הראשונות ואם מתחרט ותוהא על הראשונות אין לו זכות על שעצר יצרו מתחלה:

תתרטו. ג. למה כתיב (בראשית יז ז) ביני ובינך בברית מילה (א) לפי שצריך האדם להסיר ממנו הרעור עבירה כאילו אין לו עררה שנאמר (קהלת ג כא) רוח בני האדם העולה היא למעלה כל היום אין להרהר אלא מרצון מעלה והרי יהא בלא הרעור (ב) כעליונים שאין ביניהם תאוה רק לאשתו יבא לקיים פריה ורביה

(ה) ט"ז. (ג) ט"ז. (א) ט"ז.

תתריב. (ה) סנהדרין ק"ד ב'.
תתריג. (ה) פרשה וירא ובכרשית רבה פנ"ו ובמדבר רבה פ"ז. (ג) שם פרשה נ"ז. (א) צ"ל בסוף פ"א דקדושין מ' ב'.

תתרטו. (ה) מדברי דבנו נראה כי כסכים לדברי הרמב"ם ע"ד המילה שכתב במו"נ פמ"ט לשלישי: וכן המילה אצלי אחד מוטעמים למעט המוטעם ולהחליש זה האבר כפי היכולת עד שימנע ממעשה זהו, ור"י אנטולי בספרו המלמד כתב בפרשת לך לך: וזוהי כונת המצוה להסיר התאוה לא בטל פעל הכלי ההוא כו' כי לא יחפון השם בהשחתת העולם. ומקור דבריהם ממדרש תרשא ח': לפיכך ניתנה ברית מילה בעררה שתהא יראת המקום מונעת לעשות חטא. (ג) שבת פ"ט א': יצר הרע יש ביניכם?

בצינעאָן) כשאדם בסתר לבדו יחשוב על כל דבר אילו היה עושהו בגלוי אם היה מתבייש מבני אדם אל יעשהו בסתר (ג) כל הנדול מחבירו יצרו גדרל מחבירו ונכשל על כל עבירה ועבירה קטנה בדבר שחבירו לא היה נכשל כגון (ד) רבינו הקדוש שלא ריחם על העגל לקה י"ג שנים כייסורין לכך ישם אדם ללב ואם היה על העגל כך מי שלא ירחם על האדם איך דינו אם לא ילקה בזה העולם ילקה באותו עולם (ז) וכלב שאינו נושך בני אדם ובא לבית אם הפך לגרשו יגרשהו בשבט אבל לדחוק אותו בחוץ ברלח ביציאתו ולעוורו זה לא יתכן:

תתריזו. ועל פת לחם יפשע גבר (משלי כח כא) זה שאמר הכתוב (תהלים נ ג) וסביביו נשערה מאד (א) כחוט השערה הקב"ה מדקדק סביביו (ב) לפי שלא נתן יהונתן פת לדוד נהרגו נוב עיר הכהנים ונענש יהונתן על זאת שנהרג עם שאול אביו אע"פ שיהונתן היה ירא להביא לחם לשרה שלא יודע פן יסתכן דוד בנפשו אע"פ נענש יהונתן כחוט השערה פירושו כחוט השער דק הגע לכאן ולכאן אע"פ שאין אנו רואין מי מויו ואין רוח אנו מרגישין שמיוו אנו יורעין שעל ידי רוח דומם ננער וזו כך הצדיק שמדת הדין פוגעת בו אין אנו יורעין על איזו עבירה כי לא חטא אלא שאנו אומרים מאחר שהוא לוקה הקב"ה לא הביא על חנם פורענות עליו שנאמר (שם קמה יז) צדיק ה' בכל דרכיו (ג) ודוד אע"פ שכולמוס אהו והוצרך לאכול הואיל והיה לו למנוע מפני שראה שם דואג האדומי מושב שימות ולא ימסור נוב עיר הכהנים למיתה אע"פ שספק היה ונענש דוד שאומר (ד) (ש"ב כא יז) ויעזור לו אבישי בן צרויה בתפלה שלא יענש בימיו והו' (שם קיט קכ) סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי שאלו היה יונתן מביא לחם שמא ידע הנער או אחר ויגיד לשאול כי דוד בשרה וימית אותו ואז יענש יונתן מן הדין ועתה שלא הביא נענש על גילגול דוד וכן אני מה היה לי לעשות לכך סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי אבל כשאני אומר שעל כל דקדוקים אתה דן כל שכן שמדת טובה מרובה שכל דקדוקיה [ע"ב] חשמוד והו' שנאמר (ישעיה סב יא) הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו והו' שנה (תהלים קיט נב) זכרתי משפטך מעולם ה' ואתנחם:

תתריזו. שורש (א) יראת ה' כשאדם מתאזהר לדבר ועוזב את יצרו בשביל יראתו את ה' ולא ישרא מפורענות או בשביל הנאת העולם הזה או מפורענות העולם הבא אלא ירא פן לא יהיה תמיד תמים והו' (בראשית כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה באהבת הקב"ה (ד) וכן כשבאה מצוה לידו וקשה עליו לעשותה ואע"פ שקשה עליו ביותר עושה אותה כגון אברהם בעקידת יצחק וכתוב כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה והלא קודם שבראו הוא ידע שנאמר (ירמיה א ה) בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם חצא מרחם הקדשתיך אלא כך אמר לו לא אנסה אותך עוד כי זה גדול מכל הנסיונות כי נודע בזה הדבר כי הוא שלם בכל הדברים אע"פ שלא ניסחו בשאר דברים כי זה גדול מכולם ולו אין לומר עתה ידעתי ולא קודם אלא איני צריך לנסותך יותר כיון שבזה נסיתך הרי הכל בכלל והו' (שמות

(ב) ע"כ ס' ט"ז. (ג) כסול לעיל ס' קמ"ג ונלפעס הו' נס"י ט"ז. (ד) י"ג צ"מ י"ז. (ה) ע"כ.

(ג) סוכה נ"ב א'. (ד) בבא מציעא פ"ה א'.

תתריזו. (ה) בבא קמא נ' א'. (ז) סנהדרין ק"ד א' ילקוט שמואל רמז ק"ל. (ז) לא מצינו שאחזו לדוד בולמוס רק מצינו ביומא פ"ג ב' שאתו למצרי בולמוס והאכילו דוד מיני מתיקה. אבל בירושלמי יומא פ"ה ה"ה אמרו: כשאכל דוד ברעבון אכלן ופירש המפרש שאחזו בולמוס. (ד) סנהדרין צ"ה א'.

תתריזו. (ה) בנדרס: החסידות.

יח (א) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים אין צריך לנסות עוד שום אלוה ויוסף אמר (בראשית מב יח) את האלהים אני ירא קשה עלי מאד שאתם מרגלים ויש לי לעזוב אתכם אבל שהנחתם את בניכם ברעבון אם לא תביאו להם מה יאכלו וכן (מ"א יח ג) ועובדיה היה ירא את ה' וקשה עליו פן יגידו לאיזבל ויהרגוהו אבל כשהוא אומר (ויקרא כה לו) (ב) ויראת מאלהיך דבר המסור ללב אבל (דברים ו יג) את ה' אלהיך תירא (תהלים לד י) יראו את ה' קדושים):

תתריח. (ג) משה ודוד היו שוין (א) משה מלך מ' שנה וכן (ב) דוד משה הושיע ישראל וכן דוד משה (דברים לג כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישר' וכן דוד עשה צדקה ומשפט שנאמר (ש"ב ח טו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (ג) משה אמר (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת (שם שם טו) להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו ולפי שאמרו למשה רבינו למה תמות בלא עתך הלא מאדם הראשון עדיך כל אבותיך חייך יותר ממך אמר להם (דברים לב ד) הצור תמים פעלו להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו ממנו ילמדו הדורות לי לא נשא פנים כל שכן לאחרים ובשאר דינים היה יכול לדרגו אלא במטה עשה ניסים (ד) ובמטה לקה ולמה מת משה פחות בשנים מכל אבותיו מאדם הראשון אמר להם לישראל מה שאמרתי לכם (שם ל כ) הוא חייך ואורך ימך לא כתבתי אלא בעולם שכולו ארוך שהרי מי עסק בתורה ונצטער בה יותר ממשה הכל למדו ממנו ועל ידו נתנה תורה וקיצר ימיו וכן בכיבוד אב ואם כתיב אריכות ימים ומאדם הראשון עד יוסף לא קיצר ימים כיוסף להודיע שאורך ימים שכתוב בכיבוד אב ואם לא דבר אלא על עולם הבא ודוד קיצר ימים מאבותיו להודיע כי הכל מדבר לעולם הבא. מזמור (ג) שיר ליום השבת משה רבינו אמרו וסופו צורי ולא עולתה בו לומר (ה) שמת משה בשבת והצדיק עליו את הדין ולמה מת משה (ו) ודוד בשבת כדי לקיים (ש"ב ז ט) ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר רמוז משה. כשם הגדולים (ז) שהמפטיר קורא בתורה ומפטיר בנביאים ומברך מן דוד (ח) משה נתן ה' ספרים ודוד ה' ספרים בספר תהלים לפי שהיתה תורת משה בימיו (ט) שתיקן משמרות וצוה לשלמה לקיים התורה (י) ועמרם וישי מתו בעמיו של נחש. ולפי שבמזמור שיר ליום השבת סופו להגיד כי ישר ה' לכך אומרים בשבת צדוק הדין ולפי שמשה רבינו קיצר ימים מאבות ובשבת מת וכן דוד לכך אומרים (תהלים קיט קמב) צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת

(ב) כפי הנכלל חסד כולן דבר זה כי נכלל זה כשמי שזכות חלקים. (ג) ש"ס. (ד) ש"ס.

(ג) ב"מ נ"ח ב'.

תתריח. (ה) בראשית רבה פרשה ק': ושימש את ישראל ארבעים שנה. (ג) מלכים א' ב' ו"א. (ג) ב"ב י"ד ב' רש"י ד"ה וע"י משה: תפלה למשה וכל אחד עשר מזמורים בסדרן ומדרש רבה בראשית פכ"ב: ובא משה וחידשו על שמו ופירקי דר"א פ"ט ומדרש שו"ט פרשה צ"ב וזילקוט תהלים רמז תתמ"ו: להגיד כי ישר ה' אמרו לו למשה מי עשה לך שלא ליכנס לא"י כו'. (ד) במדבר כ' ו"ב. (פ) בזהר תרומה קנ"ז א': דנגעלין תרעי דבי מדרשא בשבת במנחה משום דבתאי שעתא נפטר משה רבינו, ובתוס' מנחות ל' א' ד"ה מכאן: מה שנוהגין לומר צדוק הדין בשבת במנחה פירש רב שר שלום גאון (הוא בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' ר"כ) על שנפטר משה רבינו באותה שעה, וכן כתב השבלי הלקט סי' קכ"ז: מפני שמסורת בידנו מאבותינו שמשה רבינו ע"ה נפטר בשבת במנחה, ובתשובות הגאונים ליק תרכ"ד סי' ז': במנחה בשבת מתו למגרים תלמוד ואבות, אבות אין תלמוד לא מפני שאמרו במנחה בשבת נפטר משה רבינו וכו' ובכלל דין מ' הביא משם הר' נתן ז"ל: האומר שנפטר משה רבינו ע"ה בשבת ולכבודו אנו עושין אי אפשר להיות כו'. ועוד הא כתוב בו בן מאה ועשרים שנה אנכי חיוס אלמא ביום שבת (צ"ל שמת) היה כותב הרי לא היה שבת ויעוין מ"ז או"ח סי' רצ"ב סק"ב. (ז) שבת ל' א' ויעוין חגיגה י"ז א. תד"ה א"ל עצרת. (ח) פסחים קי"ז ב' יע"ש. (ט) מדרש שו"ט תהלים מזמור א': משה נתן להם חמשה חומשי תורה וכנגדם נתן להם דוד ספר תהלים שיש בו חמשה ספרים. (ט) תענית כ"ז א'. (י) בבא בתרא י"ז א'.

ספר הסידים

בעולם שכולו ארוך השכר (שם לו ז) צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה שדקדק עם משה ודוד.

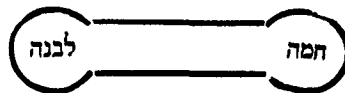
תתרי"ט. כי מסני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נו א) כנון (א) בנו של ירבעם הרי מעלה על ירבעם כאילו המית את בנו ונפרעין ממנו עונותיו ועונות בנו שנשפה בנו בלא משפט ומעלה עליו כאילו אמר הקב"ה שקיבל לו מיתה בשבילו ונותן חלקם לו לכך (ב) הצדיק תהלת הפסוק וסופו:

תתרכ. (א) בפרקים דר' אליעזר אמר (בראשית כד ב) זקן כיתו של אברהם היה אליעזר עבדו וכתבו [דף צ"ה] עבד עולם וכשנמל חסר ליצחק הוציאו לחירות ונתן לו הקב"ה שכרו בעולם הזה כדי שלא יהא לרשעים שכר טוב לעתיד לבא והעמידו למלך והוא עונ מלך בשן (ב) ר' יוסי אומר שבעת ימי המשתה אנו לומדים מיעקב אבינו שעשה שבעת ימי המשתה ושמחה ולקח את לאה ועוד הוסיף שבעת ימים אחרים ועשה שמחה ומשתה ולקח את רחל שנאמר (שם כט כב) ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמר הקב"ה נמלחם חסד עם יעקב עבדי אחן את שכרם לבניכם כדי שלא ניתן להם שכר טוב לעולם הבא שנאמר (מ"ב ה א) כי בו נתן ה' תשועה לארם (ג) ורבי ז' אלעזר ביקש לר' צדוק אביו ליתן שכירות לרופא שלא יהא לו לגוי חלק בנן ערן שכשעושה טובה לישראל ואם לאו בעולם הבא ימטעו לישרי שיתנו לגוי משלו או נפרעים מאותו שקבל מן הגוי ומטיבין לאותו גוי בעולם הזה או בעולם הבא:

תתרכא. (א) רבי ירמיה אומר מניין אתה אומר אפילו גוי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול ת"ל (ויקרא יח ה) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ב) וכן הוא אומר (ש"ב ז יט) וזאת תורת האדם כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם וכן הוא אומר (ישעיה כו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא גוי צדיק וכן (תהלים לג א) רננו צדיקים בה' וכן הטיבה ה' לטובים הא אפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול בשבעה(ג) מצות שנצטוו לבני נח (ג) והזהר משעונו ששעונו אסור ותשיב לו אבירה שלו ואל תולולו אלא תכבדו יוֹתֵר מישראל שאינו עוסק:

תתרכב. והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים מה טובה עושה שמש ללבנה שמלביש אותו זוהר שהרי לעולם הלבנה יש לה זוהר כלפי החמה

שהחמה זורחת עליו דרך קנה חלול כך כשנכנסת הלבנה בעונל שבקנה בעובי הרקיע אז היא שלמה. וכך הצדיקים כשהן בגדולה

אל יתנו בשת לצדיקים אלא יתנו להם גדולה וינהנו בהן כבוד ואל ישב בינים בבשת וכתוב (תהלים קמב ח) בי יתחדו צדיקים:

(ב) ט"ז. (ג) ט"ז. (ד) ט"ז. (ה) ט"ז. (ו) ט"ז.

תתרי"ט. (ה) מלכים א' י"ד י"ג. (ז) הוא הפסוק בישעיה נ"א א'.
תתרכ. (ב) פרק ט"ז. (ג) שם שם. (ג) מדרש איכה פסוק היו צריה לראש
תתרכא. (ה) סנהדרין נ"ט א' ע"ז ג' א' ב"ק ל"ח ב' ולפינו במקומות אלה ר' מאיר ויעין חוס' יבמות ס"א א' ד"ה ואין: ולפי ספרים דגס"י החם ר' ירמיה, ובאמת מצינו לר' מאיר שאמר אפילו "גד" המתקל ביעקב הרי הוא חשוב כאנשי כנה"ג מדרש שו"ט, ואם נוסף לזה מה שר' מאיר צוה לומר בכל יום ברוך שלא עשני גוי כנחות מ"ג ב', ויודעים אנחנו כי ר"מ היה כמשפחת גרים גישין נ"ז, לכן גירסת ר' ירמיה היא יותר מתוקנת וכן הוא באמת בתורת כהנים אחרי פרק י"ג. (ג) שש חיבות אלה ליתא לפנינו ובתור"כ איתא. (ג) כן כתב הרמב"ם בחלכות גולה ואברהם: אסור להטעות את העכו"ם בחשבון כו'.

תתרכנ.ו יש מתפלל ונענה יש מתפלל ולא נענה הרי יש שצער חבירו ועלבונו של חבירו אינו מעלה על לב זה יתכן שלא יהא נענה שהיה לו לחשוב אילו הייתי בצער של זה הייתי צריך להתפלל עלי וכתוב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ומאחר שאינו מצטער בצער הצדיק לא יתכן שיהא נענה (ז) לכך כל התפילות והתחינות תיקנו לומר בלשון רבים רפאינו ראה נא בענייני וכתוב (דברים יג יח) ונתן לך רחמים ורחמך המרחם ירוחם ואם לאו מה בין זה לבהמה שאינה חוששת בצער חברתה ועליו נאמר (קהלת ג יט) ומותר האדם מן הבהמה אין. שנינו צדיקים שבאין לעיר ומכבדין את האחד אותו שמכבדין יכבד לזה שאין מכבדין כדי שלא יקנא בכבודו ועוד כדי שיכבדוהו וכן חכם שבא לעיר שיש בה ירא שמים אותו צדיק וחכם צריך לנהג בו כבוד גדול ולשבחו כדי שיהו בני העיר שומעים לירא שמים שלא יאמרו הלא זה החכם לא נהג בו כבוד כמו שנהג משה רבינו ביהושע וכתוב במאורות והיו לאותות ולמועדים שהחמה נונתה את זוהר שלה ללבנה שכנגדה וכמו (א) שמואל למור עוקבא ומור עוקבא לשמואל:

תתרכד.ז החובל בחבירו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל צריך הנחבל שיבקש עליו רחמים שנאמר (בראשית כ"ו) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו וכן אתה מוצא ברעי איוב (איוב מב ח) ואיוב עבדי יתפלל עליכם וכתוב (שם שם י) וה' שב את שכות איוב בהתפללו בעד רעהו: **תתרכה.ח** אחד היה לו יהודי שונא וחלה והתענה עליו כדי שירפאהו הקב"ה אמרו לו הלא צורך כמה פעמים אמר צריכים לו רבים וכתוב (ש"ב א יב) ויספרו ויבכו ויצומו עד הערב:

תתרכו. אחד היה מלביש את בתו בבגדים המורים ומאכילה יותר משאר בניו ומבנותיו אמרו לו והלא אמרו (א) לא ישנה אדם את בנו בין הבנים אמר לא אהיה כפוי טובה כנגדה כי לקחתי ממון עליה כי נתתיה לעשיר ובאותו ממון אני ובני ביתי חיים וראוי לכבדה יותר:

תתרכז. [ע"ב] אחד היה מושיב תלמידו אצלו אמרו לו והלא תלמידים אחרים יותר הריסים ואתה מקרב אותו יותר אמר אביו של זה גרם לתורתו שהספיק לי מזונת:

תתרכח. לאחד מתה אשתו והיו לו בנים ממנה ולקח אשה אחרת והיו לו בנים גם מן השניה ואשתו השנייה היתה טובה לזרע מן הראשונה ומתה גם היא ורצו לתת לו עוד אשה וממון ולא רצה אמרו לו למה לא תקח אשה אמר אכזריות היא ותהא רעה לזרע השנייה והיא היתה טובה לזרע הראשונה ולא אהיה כפוי טובה:

תתרכט.י עני חולה ועשיר חולה ורבים הולכים לעשיר לכבדו תלך אתה אצל העני ואפילו אם העשיר תלמיד חכם כיון שרבים מצויין אצלו ואצל העני אין אדם הולך אבל אם תלמיד חכם צריך והעני צריך כבוד תורה עריך ואם תלמיד חכם אינו ירא שמים והעני עם הארץ וירא שמים ירא שמים עריך שנאמר (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת ה' ואומר (שם טו ד) ואת יראי ה' יכבד וכתוב על ביקור חולים של עני (שם מא ב) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו ה' וכתוב (שם שם ד) ה' יסעדנו על ערש דוי (שם שם ג) ישמרהו ויחיהו:

(ח) מקנ"ג. (ז) עי' מקנ"ח. (ז) עי' ד. (ה) כפול לעיל ס' נליו. (ו) עי' ס'.

תתרכנ. (ה) מועד קטן מ"ו ב'.
תתרכו. (ה) שבת י" ב'.